

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Måns Ekström

Påföljdsbestämning för unga lagöverträdare

- Särskilt om valet av de frihetsberövande påföljderna

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Helén Örnemark Hansen

Termin för examen: VT2013

Summary

Swedish law embraces the fundamental understanding that juvenile delinquents should be treated differently from adults in the criminal penal system based in part on their undeveloped maturity and particular receptiveness to sanctions. This notion takes its expression in both the rules on youth reduction of sentences under chapter 29 § 7 BrB as well as the specific juvenile sanctions which consists of juvenile care, juvenile community service and closed juvenile care.

The system of sanctions for juvenile offenders, which here refers to those who have committed crime before the age of eighteen, is complex and is not entirely undemanding to overview. Thereto may in addition to the specific juvenile sanctions other sanctions such as imprisonment be applicable. In Swedish law there is a fundamental notion that the incarceration of juvenile offenders should be avoided to the utmost. A presumption that the sanction to be imposed shall be prison is deemed to arise when the sanction, given that prison is chosen, shall be imprisonment minimum one year. Such a presumption of prison is deemed to be applicable to juvenile offenders as well as adults. In order to sentence a juvenile offender to prison a prerequisite required is that there are extraordinary reasons. Extraordinary reasons can be found on the grounds of the severity and the nature of the crime as well as recidivism. However as a principal rule the sanction shall be closed juvenile care instead of imprisonment given that there are no special reasons to determine the custodial sanction to prison instead of closed juvenile care.

Special reasons to decide the sanction to prison instead of closed juvenile care may be construed if the sanction must be more severe than four years closed juvenile care which is the maximum period for which closed juvenile care may be sentenced. Another special reason for imprisonment instead of closed juvenile care is constituted by a defendant's age when the time elapsed between the time of the offense and the subsequent prosecution results in the defendant not being suitable to execute a sentence at a closed juvenile care facility due to his age.

In addition to the reasons based on the applicable law the courts have based sentences for juvenile offenders to imprisonment and closed juvenile on other circumstances such as a defendant's individual conditions, needs and requirements. Such an individual based assessment derives from the theory of individualized treatment which has characterised the criminal justice system for juvenile offenders. The legislature has through reforms of the criminal justice system emphasized that it shall encompass the legal principles of proportionality, foreseeability and equivalence. These principles have not reached full impact with regard to the courts treatment of juvenile offenders as the courts still may give individualized treatment and base a sentence on what is deemed the most appropriate given the specific circumstances. Such a procedure appears however to not be entirely in accordance with the legislative intent and endangers the application of the law of being perceived as uncertain and subjective.

The criminal justice system for juvenile offenders may through the reforms advocated in the committees report SOU 2012:32 Nya påföljder become easier to overview. A reform may also lead to a greater influence of the principles of proportionality, foreseeability and equivalence in the application of the law.

Sammanfattning

Det råder i svensk rätt en grundläggande uppfattning om att unga lagöverträdare bör särbehandlas i påföljdssystemet på grund av bland annat deras bristande mognad och relativt stora sanktionskänslighet. Denna uppfattning kommer till uttryck såväl genom reglerna om ungdomsreduktion i 29 kap. 7 § BrB som genom de särskilda ungdomspåföljderna som utgörs av ungdomstjänst, ungdomsvård och slutna ungdomsvård.

Påföljdssystemet för unga lagöverträdare, med vilka här avses de som har begått brott innan arton års ålder, är komplext och inte alltför lättöverskådligt. Utöver de särskilda ungdomspåföljderna kan andra påföljder såsom exempelvis fängelse komma att väljas. En utgångspunkt i svensk rätt är att det i största möjliga mån bör undvikas att döma unga lagöverträdare till frihetsberövande påföljder. En presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse anses uppkomma om påföljden, i det fall att fängelse väljs, bör bestämmas till ett års fängelse eller mer. En sådan presumtion för fängelse anses omfatta även unga lagöverträdare. För att bestämma påföljden för unga lagöverträdare till fängelse krävs att det föreligger synnerliga skäl. Sådana synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse kan utgöras av brottets art och straffvärde samt om den tilltalade tidigare har begått brott. En utgångspunkt är emellertid att påföljden ska bestämmas till slutna ungdomsvård om det inte föreligger särskilda skäl för att istället bestämma påföljden till fängelse.

Särskilda skäl för att bestämma påföljden till fängelse istället för slutna ungdomsvård kan utgöras av att påföljden måste bestämmas till mer än fyra års slutna ungdomsvård vilken är den längsta tid som slutna ungdomsvård kan bestämmas till. Ett annat skäl kan utgöras av att så lång tid förflutit mellan tiden för brottet och den efterföljande lagföringen att den tilltalade inte längre åldersmässigt är lämpad för att placeras på ett slutet ungdomshem.

Utöver de i lag stadgade skälen för att bestämma påföljden för unga lagöverträdare till fängelse eller slutna ungdomsvård har det förekommit att domstolarna i valet av påföljd även tar hänsyn till andra omständigheter såsom den tilltalades personliga förhållanden och behov. En sådan individualiserad bedömning har sitt ursprung i den s.k. behandlingstanken som tidigare präglade påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Genom reformer av påföljdssystemet har lagstiftaren framhållit att de straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens ska ligga till grund för påföljdssystemet. Dessa principer har inte fått fullt genomslag i behandlingen av unga lagöverträdare där även andra faktorer kan inverka exempelvis genom att domstolarna medelst individualiserade bedömningar bestämmer påföljden utifrån vad som bedöms som lämpligast i de enskilda fallen. Ett sådant förfarande framstår emellertid inte som fullt ut förenligt med lagstiftarens intentioner och riskerar att medföra att rättstillämpningen framstår som oförutsebar och subjektiv.

Genom förslagen till en reform av påföljdssystemet i SOU 2012:34 Nya påföljder kan påföljdssystemet för unga lagöverträdare komma att bli lättare att överblicka. En reform kan också medföra att principerna om förutsebarhet och ekvivalens får större genomslag i rättstillämpningen.

Förord

Nu när min lärorika och trivsamma tid på juristprogrammet vid Lunds universitet snart når sitt slut vill jag framföra ett stort tack till min handledare Helén Örnemark Hansen för alla de värdefulla synpunkter och förslag som hon har lämnat under tiden för mitt examensarbete. Jag önskar också tacka min sambo för hennes tålamod och förståelse såväl som min familj för deras oavkortade kärlek och stöd.

Malmö i maj 2013
Måns Ekström

Förkortningar

BrB – Brottsbalken

Brå – Brottsförebyggande rådet

HD – Högsta domstolen

JT – Juridisk Tidskrift

NJA – Nytt Juridiskt Arkiv

Prop. – Proposition

SiS – Statens Institutionsstyrelse

SOU – Statens offentliga utredningar

SvJT – Svensk Juristtidning

Innehållsförteckning

Summary	s. 2
Sammanfattning	s. 3
Förord	s. 4
Förkortningar	s. 5
1 Inledning	s. 8
1.1 Syfte och frågeställningar	s. 9
1.2 Avgränsningar	s. 9
1.3 Metod och material	s. 10
1.4 Disposition	s. 10
2. Särbehandling av unga lagöverträdare	s. 11
2.1 Inledning	s. 11
2.1.1 Straffteoretiska utgångspunkter	s. 11
2.2 Unga lagöverträdare	s. 12
2.2.1 1999 års påföljdsreform	s. 13
2.2.2 Uppföljning och utvärdering av 1999 års reform	s. 14
2.2.3 2007 års påföljdsreform	s. 15
2.2.4 Uppföljning och utvärdering av 2007 års reform	s. 16
2.3 Särskilda regler för unga lagöverträdare	s. 16
2.3.1 Särskilda ungdomspåföljder	s. 17
2.3.2 Ungdomsvård	s. 17
2.3.3 Ungdomstjänst	s. 18
2.3.4 Sluten ungdomsvård	s. 19
2.4 Avslutande kommentar	s. 20
3. Allmänt om straffmätning	s. 21
3.1 Inledning	s. 21
3.2 Straffvärde	s. 21
3.3 Straffmätningens värde	s. 22
3.3.1 De s.k. billighetsskälen	s. 23
3.3.2 Ungdomsreduktion	s. 23
3.3.3 Återfall i brott	s. 24
3.3.4 Avslutande kommentar	s. 25
4. Påföljdsbestämning	s. 26
4.1 Inledning	s. 26
4.2 Allmänt om påföljdsbestämning	s. 26
4.3 Särskilt om påföljdsbestämning för unga lagöverträdare	s. 26
4.4 Faktorer som avgör när en icke frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare inte är tillräckligt ingripande	s. 27
4.4.1 Synnerliga skäl	s. 28
4.4.2 Brottets straffvärde	s. 29
4.4.3 Den tilltalades ålder	s. 30

4.4.4 Brottets art	s. 31
4.4.5 Tidigare brottslighet	s. 33
4.4.6 Särskilt behov av vård	s. 34
5. Särskilda skäl mot att bestämma påföljden till slutna ungdomsvård istället för fängelse	s. 36
5.1 Inledning	s. 36
5.2 Särskilda skäl enligt förarbetena	s. 36
5.3 Särskilda skäl enligt praxis och doktrin	s. 37
5.3 Avslutande kommentar	s. 38
6. Rättsfallsavgörande	s. 39
6.1 Inledning	s. 39
6.2 Fall där påföljden bestäms till fängelse	s. 38
6.2.1 Svea Hovrätt Mål nr B 5287-12	s. 38
6.2.2 Kommentarer	s. 40
6.2.3 Göta Hovrätt Mål nr B 1545-11	s. 41
6.2.4 Kommentarer	s. 42
6.3 Fall där påföljden bestäms till slutna ungdomsvård	s. 42
6.3.1 Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr B 334-13	s. 42
6.3.2 Kommentarer	s. 43
6.3.3 Svea Hovrätt Mål nr B 11016-12	s. 44
6.3.4 Kommentarer	s. 44
6.3.5 Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr B 1814-12	s. 45
6.3.6 Kommentarer	s. 45
6.3.7 Svea Hovrätt Mål nr B 4140-12	s. 46
6.3.8 Kommentarer	s. 46
6.4 Fall där påföljden bestäms till skyddstillsyn m. fängelse	s. 46
6.4.1 Solna Tingsrätt Mål nr B 2294-12	s. 46
6.4.2 Kommentarer	s. 47
6.4.3 Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr B 1509-11	s. 47
6.4.4 Kommentarer	s. 48
6.5 Fall där påföljden bestäms till skyddstillsyn	s. 48
6.5.1 Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B 1129-12	s. 48
6.5.2 Kommentarer	s. 49
6.6 Sammanfattande tabeller och kommentarer	s. 50
7. Påföljdsutredningens förslag	s. 54
8. Analys	s. 56
9. Käll- och litteraturförteckning	s. 62
10. Rättsfallsförteckning	s. 64

1 Inledning

Hur rättsväsendet bör bemöta brottslighet är en fråga som sannolikt aldrig kommer att anses som inaktuell. Folk i gemen torde ha egna åsikter i frågan och med jämna mellanrum lyfts frågan om straffmätning och påföljd i media. Detta torde särskilt gälla för behandlingen av unga lagöverträdare, med vilket avses ungdomar i åldersspannet 15-17 år. En aktuellt avgörande som blivit mycket uppmärksammat i media avser mordet på en nittonåring i Landskrona där rätten fann att offrets yngre broder begick mordet i syfte att återställa familjens heder och bestämde påföljden till sluten ungdomsvård i 4 år.¹ Efter att hovrättens dom förkunnades uttalade åklagaren i en intervju i Sydsvenska Dagbladet att allt fler unga begår grövre brott och ställde därför frågan om inte praxis borde ändras.² Även målsägandebiträdet i målet framförde en liknande synpunkt och framhöll att det var oklart om sluten ungdomsvård, trots den tilltalades ålder, i det aktuella fallet var tillräckligt ingripande.³

Under tidigare studier uppmärksammade jag rättsfall i vilka påföljden inte bestämdes till sluten ungdomsvård, straffmättningsvärdet till trots; i ett fall med motiveringen att vårdbehov inte förelåg, i ett annat motiverades beslutet däremot med att det förelåg ett vårdbehov. En översiktlig undersökning av lagstiftarens intentioner ger vid handen att vårdbehov inte ska baktas vid valet av sluten ungdomsvård. Dessa, något motsägelsefulla, motiveringar väckte min nyfikenhet kring ämnet vilken i någon mening kom att föranledda ämnesvalet för denna uppsats. Det finns flera skäl till att unga lagöverträdare särbehandlas i påföljdssystemet. Den formbarhet som hör ungdomen är ett skäl som talar för vikten av lämpligt avvägda påföljder för brott begångna av unga lagöverträdare. Detta arbete syftar i huvudsak till att undersöka regler om påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare med särskilt fokus på de frihetsberövande påföljderna. En sådan inriktning medför i praktiken även att särskilt val av påföljd för grövre brott uppmärksammas. Det bör framhållas att en utgångspunkt för den följande framställningen är att påföljdssystemet för unga lagöverträdare som sådant är godtagbart. I detta arbete utreds de särskilda överväganden som ligger till grund för utformningen av det nuvarande påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Vidare undersöks de aktuella reglerna kring straffmätning och påföljdsbestämning för unga lagöverträdare och hur dessa tillämpas i praktiken. Då påföljdssystemet för unga lagöverträdare är särskilt inriktat på att motverka fortsatt kriminalitet har domstolarna flertalet olika påföljder att välja mellan för att tillse att de unga lagöverträdarna inte återfaller i brott men samtidigt förutsätts valet av påföljd vara tillräckligt ingripande med hänsyn till den tilltalades brottslighet. Ett genomgående syfte är att utreda hur det differentierade påföljdssystemet för unga lagöverträdare förhåller sig till de straffrättsliga principerna proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens som i allmänhet ska tillgodoses inom påföljdssystemet.

---

¹ Se Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr B 334-13.

² Törnberg, U. (2013). Hedersmordet väcker frågor om straff för unga. Sydsvenska Dagbladet, 8 maj. S. A10.

³ Ibid.

1.1 Syfte och frågeställning

Är individuella bedömningar i påföljdsvalet av godo eller riskerar de bärande principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens att inte i tillräcklig omfattning tillgodoses?

Genom 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare uttrycktes en avsikt att tydliggöra att inriktningen på påföljdssystemet för unga lagöverträdare ligger på att motverka fortsatt brottslighet. Påföljdssystemet för unga lagöverträdare kan beskrivas som individualpreventivt inriktat vilket speglas av en individualisering av påföljdsbestämningen. De straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens ska ges genomslag även vid påföljdsbestämning för unga lagöverträdare. I detta arbete utreds hur man kombinerar tanken på likabehandling med individuell prövning. Mot denna bakgrund syftar arbetet till att besvara frågan om i vilken utsträckning en individualisering av påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare i fullo är förenlig med de bärande straffrättsliga principer som ska beaktas av domstolarna.

Detta arbete syftar i del till att undersöka när frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare ska utdömas och när påföljden fängelse respektive slutna ungdomsvård bör väljas. För att på ett tillfredsställande vis kunna undersöka vilka som döms till frihetsberövande påföljd och vilka faktorer som styr påföljdsvalet kommer även tillämpningen av andra påföljder för unga lagöverträdare att undersökas. Påföljderna ungdomstjänst och ungdomsvård kan beskrivas som mindre ingripande än frihetsstraff och det är i sammanhanget lämpligt att utreda tillämpningen av dessa påföljder ensamt eller i förening för att söka identifiera de frihetsberövande påföljdernas nedre gräns. Sammanhängande med frågan om tillämpningen av påföljden ungdomsvård är den eventuella förekomsten av ett särskilt vårdbehov och vilken vikt domstolarna tillmäter detta. Här ter det sig naturligt att även undersöka hur bedömningen av förekomsten av ett särskilt vårdbehov görs och resonera kring i vad mån denna bedömning tillfredställer de krav som bör uppställas i en rättsprocess.

1.2 Avgränsningar

Reglerna om påföljdsbestämning utgör ett stort fält och kan inte i sin helhet presenteras i detta arbete, inte ens avseende unga lagöverträdare. Fokus i detta arbete läggs på val av påföljd för unga lagöverträdare och särskilt när påföljden bör bestämmas till fängelse eller slutna ungdomsvård. I syfte att tillfredsställande behandla frågeställningen måste även övriga ungdomspåföljder uppmärksammas men endast i den utsträckning de kan utgöra ett alternativ till en frihetsberövande påföljd. Med begreppet unga lagöverträdare avses i detta arbete unga som har begått brott innan arton års ålder. Reglerna kring påföljdsbestämning för den som har begått brott innan 21 års ålder kommer inte att behandlas. Detta arbete behandlar även frågan om val av påföljd för den som har begått brott innan arton års ålder men som har lagförts först därefter.

1.3 Metod och material

I detta arbete kommer i huvudsak en rättsanalytisk metod användas med vilken lagförarbeten, doktrin och praxis kommer att undersökas. För att skapa en adekvat och stringent framställning är det nödvändigt att även undersöka och redogöra även för andra presumtiva påföljder för unga lagöverträdare än de frihetsberövande påföljderna. Den rådande teoribildningen avseende påföljdssystemet och dess syfte kommer att beröras i avsikt att generera en uttömmande beskrivning av de överväganden som bör läggas till grund för påföljdsbestämningen. Av samma skäl kommer en kortare rättshistorisk exposé avseende behandlingen av unga lagöverträdare att inkluderas i arbetet. Vidare kommer nio stycken rättsfallsavgöranden undersökas i syfte att undersöka domstolarnas överväganden i påföljdsvalet.

I avsikt att besvara den aktuella frågeställningen kommer i detta arbete frågan om påföljdsval för unga lagöverträdare att undersökas utifrån ett flertal perspektiv. Inledningsvis kommer grundförutsättningarna enligt lag för frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare att undersökas. Vidare utreds förutsättningarna för fängelse/sluten ungdomsvård enligt doktrin och praxis. Vidare kommer den rättsliga utvecklingen att beröras genom en genomlysning av de förslag framställda i SOU 2012:34 ”Nya påföljder” och en översikt av de förändringar av påföljdssystemet som kan väntas. Vilka förändringar av praxis/doktrin som påföljdsutredningsbetänkande SOU 2012:34 *Nya påföljder* kan komma att resultera i kommer att prövas.

1.4 Disposition

Inledningsvis redogörs ur ett generellt perspektiv för de straffteoretiska utgångspunkter som ligger till grund för påföljdssystemet. Därefter lyfts utgångspunkterna för behandlingen av unga lagöverträdare särskilt fram varmed tanken bakom reformerna av påföljdssystemet för unga lagöverträdare uppmärksammas. I syfte att utreda vilka omständigheter som bör läggas till grund för valet av påföljd för unga lagöverträdare redogörs i korthet för de särskilda ungdomspåföljderna. Vidare kommer de centrala bestämmelserna för straffmätning att uppmärksammas och ett särskilt fokus läggs vid de centrala reglerna för straffmätning gällande unga lagöverträdare. Sedermera behandlas bestämmelserna för valet av påföljd först ur ett generellt perspektiv och sedan i en fördjupande del särskilt avseende unga lagöverträdare. Ett antal rättsfallsavgöranden som behandlar val av påföljd för unga lagöverträdare kommer sedan att uppmärksammas och kommenteras enskilt. I ett sista avsnitt behandlas den presumtiva påföljdsreformen genom att påföljdsutredningsbetänkande SOU 2012:34 *Nya påföljder* analyseras för att se vilka förändringar som är att vänta avseende påföljdsbestämning för unga lagöverträdare. Avslutningsvis följer en analys i vilken resultaten sammanställs och analyseras.

2. Särbehandling av unga lagöverträdare

2.1 Inledning

I detta kapitel redogörs för de särskilda överväganden som görs i påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare. Kapitlet syftar till att skapa en bild av utvecklingen av påföljdssystemet för unga lagöverträdare och redogöra för de överväganden som ligger till grund för de särartade bestämmelserna i påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Vidare redogörs i korthet för de särskilda ungdomspåföljderna som kan aktualiseras som alternativ till fängelse för unga lagöverträdare. Detta ämnar till att visa samspelet mellan de olika påföljderna och de olika överväganden som kan inverka på valet av påföljd för unga lagöverträdare.

Med denna utredning är syftet således att förklara de straffteoretiska överväganden som ligger till grund för det nuvarande påföljdssystemet för unga lagöverträdare samt att med utgångspunkt i detta redogöra för de påföljdsalternativ som kan aktualiseras för unga lagöverträdare som har begått grövre brott. Den genomgripande frågan är vilket genomslag de straffrättsliga principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens ges i påföljdssystemet för unga lagöverträdare samt hur dessa principer förhåller sig till de särskilda överväganden som görs avseende behandlingen av unga lagöverträdare.

2.1.1 Straffteoretiska utgångspunkter

Till vilket syfte samhället skall straffa den som bryter mot lag genom brottslig handling och därmed påföljdssystemets syfte och funktion har förklarats med olika straffteorier. De nu rådande teorierna utgörs av relativa straffteorier vilka kan indelas i allmänpreventiva respektive individualpreventiva där påföljdssystemets preventiva funktion uppmärksammas på ett allmänt respektive individuellt plan. Med allmänpreventiva effekter förstås i kort att samhället präglas av laglydnad som norm och att risken för straffrättslig påföljd för brott avskräcker individer från att förfara brottsligt. Med individualprevention förstås att den som begått brott av straffrättslig påföljd avskräcks eller hindras från upprepad brottslighet.⁴ Under 1900-talet hade de individualpreventiva straffteorierna nått stort genomslag, bland dessa var behandlingstanken överordnad varför den påföljd som ansågs lämpligast ur en preventiv synvinkel ofta valdes med tanken att rätt behandling skulle motverka fortsatt brottslighet.⁵

Då kriminalitet i stort ansågs kunna förklaras som ett resultat av den sociala miljön och inflytande utifrån på lagöverträdaren ansågs rehabilitering kunna hindra den dömda brottslingen från att återfalla i brott. Påföljd av brott skulle tjäna ett individualpreventivt syfte och motiveras med lagöverträdarens behov av behandling i syfte att förhindra återfall i brott.⁶ Behandlingstanken kom med tiden att utsättas för allt växande kritik bland annat då brott och straff inte alltid framstod som proportionellt. Då vitt skilda påföljder kunde bestämmas för samma brott på grundval av den enskilda lagöverträdarens bedömda behov av behandling kunde påföljdsbestämning i enlighet med behandlingstanken som mindre ekvivalent och påverka allmänhetens förtroende för rättsväsendet i en negativ riktning.⁷

---

⁴ Jfr. prop. 1987/88:120 s. 32.

⁵ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 26 ff.

⁶ SOU 2005:54 s. 142.

⁷ Ibid.

Genom reformer inom påföljdssystemet, vilket bland annat omfattade avskaffandet av ungdomsfängelse som utgjorde en påföljd på obestämd tid, kom behandlingsideologin sedermera att minska i betydelse.⁸ Påföljdsbestämmningsreformen kan beskrivas som nyklassisk då särskild vikt läggs vid proportionalitet mellan brott och straff.⁹ Behandlingen av fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande utmynnade bland annat i regeringens proposition 1987/88:120. Genom propositionen infördes i lag allmänna grunder för straffmätning vilka i huvudsak var i överensstämmelse med rådande praxis. Vidare föreslogs ett upphävande av brottsbalkens dåvarande 1 kap. 7 § som stadgade att rätten vid val av påföljd, med iakttagande av vad som krävdes för att upprätthålla allmän laglydnad, skulle fästa särskilt avseende vid att påföljden skulle vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället. Regleringen upphävdes genom lag (1988:942). I propositionen framhävdes att regleringen inte borde behållas då den enligt departementschefen inte gav en rättvisande bild av den betydelse som allmän- respektive individualpreventiva övervägande borde ha på påföljdsbestämningen. Departementschefen delade fängelsestraffkommitténs uppfattning att vård- eller behandlingsaspekter inte bör användas som fristående grunder för påföljdsbestämning i enskilda fall. Vidare framhölls de faktiska svårigheterna för domstolarna i enlighet med regleringen väga de allmänpreventiva respektive individualpreventiva skälen mot varandra.¹⁰

I lagförarbetena till de nuvarande reglerna om påföljdsbestämning framfördes att överväganden om att påföljders individualpreventiva effekter inte bör läggas till grund för beslut i enskilda fall. Istället för att låta domstolarna bestämma påföljd utifrån en allmän hänvisning om vilka preventiva intressen som ska tillgodoses framhävdes vikten av att genom lagstiftning lägga grund för skapandet av en enhetlig och konsekvent praxis.¹¹ I samma proposition framhävdes också vikten av att tillgodose grundläggande principer såsom rättssäkerhet, legalitet, likhet inför lagen och proportionalitet samtidigt som det noteras att fängelse ofta kan ha motsatt verkan sett till syftet från en individualpreventiv synvinkel.

I proportionalitetsprincipen ligger en tanke att brott skall mötas med påföljd som står i proportion till brottets svårhet. Av domstolarna bör principen beaktas på sådant sätt att påföljd som döms ut skall stå i proportion till brottets svårhet.¹² Ekvivalensprincipen kan i korthet beskrivas som att lika brott och lika brottstyper skall behandlas lika i påföljdsavseende.¹³

2.2 Unga lagöverträdare

I förd statistik över brottsbenägenhet är ungdomar överrepresenterade i statistiken såväl avseende antalet misstänkta för brott som antalet lagförda för brott.¹⁴ Enligt brottsförebyggande rådets kriminalstatistik för år 2011 dömdes i tingsrätten inga personer i åldersgruppen 15-17 år, vid tiden för domen, till fängelse som huvudpåföljd, två personer dömdes till skyddstillsyn i förening med fängelse. I samma åldersgrupp bestämdes påföljden för 58 personer till slutet ungdomsvård. I åldersgruppen 18-20 år bestämdes påföljden för 621 personer till fängelse, för 24 personer till slutet ungdomsvård och för 93 personer bestämdes

⁸ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 99.

⁹ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 100.

¹⁰ Prop. 1987/88:120 s. 37.

¹¹ Prop. 1987/88:120 s. 34-35.

¹² Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 32.

¹³ Ibid.

¹⁴ BRÅ rapport 2012:13 Brottsutvecklingen i Sverige 2008-2011, s. 285 ff.

påföljden i tingsrätten till skyddstillsyn i förening med fängelse.¹⁵ I det följande avses tillämpligheten av de olika möjliga påföljderna för unga lagöverträdare undersökas för att söka utrona vad som bör ligga till grund för domstolarna val av påföljd för unga lagöverträdare.

2.2.1 1999 års påföljdsreform

Genom införandet av påföljden slutna ungdomsvård tillkom en ny frihetsberövande påföljd som tar sikte på den som begått brott innan 18 års ålder. Slutna ungdomsvård är en tidsbestämd påföljd som kan bestämmas till lägst 14 dagar och högst 4 år.¹⁶ Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten vilken ska ske vid sådana särskilda ungdomshem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Påföljden slutna ungdomsvård infördes som ett alternativ till fängelse för unga lagöverträdare som begått brott innan 18 års ålder. Av förarbetena till lagändringen framgår att utdömande av frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare i största mån bör undvikas och att detta i synnerhet gäller fängelse. Avseende unga lagöverträdare bör domstolen i första hand pröva om den unge kan överlämnas till vård inom socialtjänsten eller om påföljden kan bestämmas till böter. I andra hand bör rätten pröva om någon annan icke frihetsberövande påföljd kan väljas.¹⁷ I samband med införandet av påföljden slutna ungdomsvård uttalade regeringen i förarbetena att fängelse för unga lagöverträdare som begått brott innan 18 års ålder bör undvikas i största möjliga mån. Genom införandet av den nya påföljden ansågs ett alternativ till fängelse skapas som ger domstolarna möjlighet att välja en påföljd som kan vara tillräckligt ingripande sett till den aktuella brottsligheten samtidigt som fängelse kan undvikas.¹⁸

Vid införandet av påföljden slutna ungdomsvård betonades att den restriktivitet som gäller för att döma den som begått brott innan 18 års ålder till fängelse även ska gälla vid prövning av om påföljden kan bestämmas till slutna ungdomsvård. Således ska samma förutsättningar vara för handen för att bestämma påföljden till slutna ungdomsvård som för att bestämma påföljden till slutna ungdomsvård.¹⁹

Vid påföljdsbestämningen ska domstolen inte beakta om den unge lagöverträdaren har ett särskilt vårdbehov om den aktuella brottsligheten är så svår att frihetsberövande påföljd bör väljas. Vid valet av slutna ungdomsvård ska inte heller straffets längd påverkas av om den unge lagöverträdaren har ett särskilt vårdbehov utan straffets längd ska enbart relatera till den samlade brottslighetens straffvärde.²⁰

Det faktum att valet av slutna ungdomsvård inte ska påverkas av om den unge lagöverträdaren bedöms ha ett särskilt vårdbehov eller inte innebär inte att förekomsten av ett vårdbehov inte skall beaktas vid verkställigheten istället ska verkställigheten av slutna ungdomsvård präglas av att den dömda blir föremål för adekvat behandling.²¹

---

¹⁵ BRÅ rapport 2012:11 Kriminalstatistik 2011, Tabell 4.7, s. 182.

¹⁶ Se Brottsbalk (1962:700) 32 kap. 5 § 2 st.

¹⁷ Prop. 1997/98:96 s. 155.

¹⁸ A.a. s. 156.

¹⁹ A.a. s. 156.

²⁰ A.a. s. 157.

²¹ A.a. s. 157.

Ett skäl bakom tillkomsten av påföljden sluten ungdomsvård var som framgick att i görligaste mån undvika att placera unga lagöverträdare i fängelse. Detta motiveras bland annat med att det anses vara förenat med stora risker för skadeverkningar att placera unga lagöverträdare i fängelse. Genom att ansvaret för verkställighet av sluten ungdomsvård gav till Statens institutionsstyrelse ansågs risken för sådana skadeverkningar minska.²²

2.2.2 Uppföljning och utvärdering av 1999 års påföljdsreform

I augusti månad år 2001 fick Brottsförebyggande rådet tillsammans med Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse regeringens uppdrag att följa upp och utvärdera 1999 års reform. Resultatet av brottsförebyggande rådets utvärdering presenterades år 2002 huvudsakligen i rapport 2002:19 *Vad händer med unga lagöverträdare?* men kompletterande resultat presenterades även i rapporten ”Åklagares, domares och socialtjänstens syn på påföljdssystemet för unga” (www.bra.se, 2002). En andra del av uppdraget innefattades av att följa upp och utvärdera påföljden sluten ungdomsvård, resultatet av den utredningen redovisades i rapporten *Sluten ungdomsvård – en uppföljning* (SiS, 2002).

Genom 1999 års reform genomfördes vissa förändringar som bland annat avsåg att ge de straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens större genomslag i den straffrättsliga behandlingen av unga lagöverträdare. Reformen syftade särskilt till att ge dessa straffrättsliga principer större genomslag avseende påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten. Av BRÅ:s rapport framgår att reformen hade fått ett visst genomslag men att den inte var fullt genomförd och att lagstiftarens intentioner med reformen inte till fullo hade realiserats.²³ Brottsförebyggande rådet fann i sin rapport att en majoritet av de undersökta yttrandena från socialtjänsten inte på ett tillfredsställande vis beskrev vilka åtgärder som konkret planerades vid ett överlämnande av vård till socialtjänsten.²⁴ I rapporten uppmärksammades att bristande yttranden kan resultera i att lagstiftarens intentioner inte kan förverkligas då lagstiftningen hindrar domstolen från att välja påföljden överlämnande av vård till socialtjänsten om en vårdplan saknas eller om den är otillfredsställande. Vidare framhölls i rapporten att tilläggsuppföljden ungdomstjänst inte heller kan dömas ut om domstolen saknar möjlighet att bestämma påföljden till överlämnande till vård inom socialtjänsten.²⁵

I socialtjänstens verksamhet kan den så kallade behovsprincipen sägas utgöra ett rättesnöre. Med begreppet behovsprincipen förstås till exempel att vård vid överlämnande ska ske så länge ett vårdbehov föreligger – men inte längre. I BRÅ:s rapport framhölls att principen om förutsebarhet och kravet på konkreta vårdplaner kan komma i konflikt behovsprincipen som ska sätta sin prägel på socialtjänstens planerade insatser då det exempelvis kan vara svårt att förutse under hur lång tidsperiod insatser komma att krävas. Vidare uppmärksammades svårigheten i att på kort tid genomföra en fullständig och korrekt bedömning av föreliggande vårdbehov och upprätta en adekvat vårdplan.²⁶

I Brottsförebyggande rådets andra rapport med anledning av Regeringens uppdrag att följa upp och utvärdera 1999 års reform presenterades en studie av vilken framgick att cirka hälften av de tillfrågade åklagarna och domarna önskade se ungdomstjänst som en självständig

---

²² Prop. 1997/98:96 s. 161.

²³ BRÅ rapport 2002:19 s. 40.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ BRÅ rapport 2002:19 s. 41.

påföljd. De övriga ansåg den dåvarande ordning i vilken ungdomstjänst kunde utgöra en tilläggsåtgärd till påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten.²⁷

2.2.3 2007 års påföljdsreform

Genom regeringens proposition 2005/06:165 Ingripande mot unga lagöverträdare avsåg regeringen att vidareutveckla det arbete med att förbättra påföljdssystemet för unga lagöverträdare i ålderskategorin 15 till 21 års ålder vilket påbörjades med 1999 års påföljdsreform.²⁸ Propositionen har tagit grund i Ungdomsbrottsutredningens betänkande SOU 2004:122 Ingripande mot unga lagöverträdare och berörde bland annat de av Ungdomsbrottsutredningen behandlade frågorna om överlämnande till vård inom socialtjänsten och ungdomstjänst.²⁹

Som allmän utgångspunkt för en reform av påföljdssystemet för unga lagöverträdare anges i propositionen att barnperspektivet ska genomsyra alla de åtgärder som rör barn med vilket ska förstås de rättigheter som uppställs i FN:s konvention om barnets rättigheter.³⁰ Regeringen betonar att ett syfte med reformen är att det tydligare ska framgå att påföljdssystemet för unga lagöverträdare har ett brottspreventivt syfte men framhåller också vikten av att principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens iakttas.³¹ I förarbetena framhåller regeringen att det är en sådan länge klar utgångspunkt att unga lagöverträdare ska behandlas olika från vuxna lagöverträdare och i första hand bli föremål för åtgärder inom socialtjänsten.³²

Regeringen uttrycker sin uppfattning att det är viktigt att ytterligare minska bruket av kortare frihetsstraff för unga lagöverträdare och föreslog därför införandet av ungdomstjänst som en fristående påföljd i syfte att skapa ett alternativ till frihetsberövande påföljd i vissa situationer.³³ Avseende tillämpningsområdet för påföljden ungdomstjänst anför regeringen att påföljden inte bör väljas om straffvärdet för den samlade brottsligheten, utan att hänsyn har tagits till den tilltalades ålder, motsvarar fängelse i mer än ett år.³⁴ Det framhålls i förarbetena att det även när frihetsberövande påföljd kan komma att bestämmas väljas på grund av brottets art så bör det finnas en god möjlighet att istället bestämma påföljden till ungdomstjänst.³⁵ Inte heller återfall i brott anses utgöra en grund för att inte bestämma påföljden till ungdomstjänst även om regeringen framhåller att i sådana situationer förutsättningar för att välja ungdomsvård ofta torde vara för handen.³⁶

Avseende påföljden ungdomstjänsts tillämplighet bör det noteras att den som är över arton och som har begått brott enligt 32 kap. 2 § 2 stycket BrB får dömas till ungdomstjänst endast om det finns särskilda skäl. Bestämmelsen tar således sikte på den tilltalades ålder vid tiden för lagföring och inte åldern vid tiden för den brottsliga gärningen. Regeringen förtydligade i förarbetena att sådana särskilda skäl som avses med formuleringen kan utgöras av att den

---

²⁷ Åklagares, domares och socialtjänstens syn på påföljdssystemet för unga (www.bra.se, 2002) s. 31.

²⁸ Prop. 2005/06:165 s. 1.

²⁹ A.a. s. 35.

³⁰ A.a. s. 41 f.

³¹ A.a. s. 42.

³² A.a. s. 48.

³³ A.a. s. 48 f.

³⁴ A.a. s. 74.

³⁵ A.a. s. 76.

³⁶ A.a. s. 76.

unge lagöverträdaren har begått brott innan arton års ålder och kommit att lagföras en kort tid därefter.³⁷

2.2.4 Uppföljning av 2007 års påföljdsreform

År 2011 publicerade Brottsförebyggande rådet en utvärdering av 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare som särskilt berör påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst.³⁸ Rapporten redogör för en undersökning av i hur många fall unga lagöverträdare dömts till enbart ungdomsvård eller ungdomstjänst i de olika tingsrätterna i landet under år 2008 och resultatet visar på mycket stora skillnader. Avseende andelen unga som dömdes till endast ungdomsvård varierade andelen mellan 10 % till 53 % i de tingsrätter där andelen var som lägst respektive högst.³⁹ I de fall där påföljden hade bestämts till enbart ungdomstjänst varierade andelen mellan 21 % och 68 %.⁴⁰

I rapporten konstateras det att domstolarna är benägna att följa socialtjänstens bedömningar av om den tilltalade har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd och om denne är lämplig att utföra ungdomstjänst.⁴¹ Det anförs i rapporten att de stora skillnaderna i bedömningarna mellan de olika tingsrätterna därför torde kunna förklaras med att socialtjänsten inte genomför sina bedömningar på ett likvärdigt vis.⁴² Med 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare infördes ett krav på att den som döms till ungdomsvård ska ha ett *särskilt* behov av vård eller annan åtgärd vilket syftade till att skärpa kravet på behov av vård eller annan åtgärd.⁴³ I Brottsförebyggande rådets rapport behandlas frågan om de unga som efter reformen har dömts till ungdomsvård kan bedömas ha haft ett större behov av vård eller annan åtgärd än tidigare.⁴⁴ I rapporten ges inte något entydigt svar på denna fråga och det konstateras att den enda faktor som kan peka på att de dömda efter reformen har ett större vårdbehov utgörs av att de dömda möjligen har en större social problematik än tidigare.⁴⁵

2.3 Särskilda regler för unga lagöverträdare

Att unga lagöverträdare med hänsyn till deras ungdom bör särbehandlas av rättsväsendet ges det uttryck för i lag. I Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare regleras handläggningen av polis, åklagare och domstol i mål och ärenden om brott begångna av lagöverträdare som än inte fyllt 21 år. Avseende mål mot den som ännu inte har fyllt 21 år åläggs rätten enligt lagens 29 § ett krav på skyndsamhet i handläggningen av målet. I lagens 4 § uppställs också ett krav på särskild skyndsamhet på handläggningen av förundersökningen i de ärenden där den misstänkte lagöverträdaren ännu inte har fyllt arton år om fängelse kan följa på brottet.

Av lagens 11 § framgår att åklagaren senast innan åtal väcks ska inhämta yttrande från socialtjänsten avseende den som misstänks ha begått brott innan arton års ålder. I lagens 11 §

---

³⁷ Prop. 2005/06:165 s. 77.

³⁸ Brå rapport 2011:10

³⁹ Brå rapport 2011:10 s. 27.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Prop. 2005/06:165 s. 56.

⁴⁴ Se Brå rapport 2011:10 s. 38 ff.

⁴⁵ Brå rapport 2011:10 s. 41.

3 stycket stadgas vad socialtjänstens yttrande ska innehålla vilket bland annat inbegriper en bedömningen av om den unge har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd och samt vilka åtgärder som socialtjänsten ämnar vidta. Dessa åtgärder ska enligt lagens ordalydelse preciseras såvitt avser åtgärdernas art, omfattning samt varaktighet. Det följer av lagens 28 § att det för att rätten ska kunna bestämma påföljden för en ung lagöverträdare till ungdomsvård ska ha inhämtats ett sådant yttrande från socialtjänsten som avses i lagens 11 §. Detta är enligt samma paragraf också fallet för att rätten ska kunna bestämma påföljden till fängelse i mer än tre månader för den som ännu inte fyllt tjuogoett år om det inte finns särskilda skäl för att inte kräva att ett yttrande ska ha inhämtats.

2.3.1 Särskilda ungdomspåföljder

För att förstå vilka omständigheter som bör läggas till grund vid valet av påföljd för unga lagöverträdare är det lämpligt att inledningsvis kort redogöra för de särskilda ungdomspåföljder som rätten kan ha att välja mellan. De särskilda ungdomspåföljderna återfinns i brottsbalkens 32 kapitel och utgörs av ungdomsvård, ungdomstjänst samt slutna ungdomsvård.

2.3.2 Ungdomsvård

Den som är under 21 år och som har begått brott döms enligt brottsbalken 32 kap. 1 § till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser av vård och unga och sådan vård eller åtgärd kan beredas den unge. Det framgår av lagens ordalydelse att vården eller åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt.

Det följer av regleringens andra stycke att påföljden ungdomsvård endast får dömas ut om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Socialtjänsten bär ansvar för verkställighet av påföljden ungdomsvård som tillkom genom 2007 års reform och ersatte påföljden överlämnande till särskild vård som den är grundad på.⁴⁶

Ett ungdomskontrakt respektive vårdplan förväntas redogöra för den unges personliga utveckling samt levnadsomständigheter i övrigt och innehålla en redogörelse över de planerade åtgärderna. Av redogörelsen bör åtgärdernas art samt omfattning såväl som de planerade åtgärdernas utsträckning i särskilt framgå.⁴⁷ Rätten har att bedöm om de planerade åtgärderna kan anses tillräckligt ingripande mot bakgrund av brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.⁴⁸

---

⁴⁶ Nordlöf, K., Unga lagöverträdare i social-, straff-, och processrätt. S. 233.

⁴⁷ A.a. s. 234.

⁴⁸ Jfr. 32 kap. 1 § 2 stycket BrB.

2.3.3 Ungdomstjänst

Genom 1999 års påföljdsreform infördes ungdomstjänst som möjlig tilläggsåtgärd till den nuvarande påföljden ungdomsvård i syfte att stärka domstolarnas möjlighet att ta hänsyn till proportionalitetsprincipen när påföljden för unga lagöverträdare skulle bestämmas till överlämnande till vård inom socialtjänsten.⁴⁹ Genom 2007 års påföljdsreform kom ungdomstjänst att införas som en fristående åtgärd såväl som tilläggsåtgärd till ungdomsvård.⁵⁰ I förarbetena uttalade regeringen att den övre gränsen för när ungdomstjänst bör kunna väljas utgörs av ett straffvärde som bl.a. med beaktande av 29 kap. 3 § BrB motsvarar ett års fängelse.⁵¹ Detta kan tolkas som att den övre gränsen för ungdomstjänst alltid bör uppgå till ett straffvärde om ett år och inte beräknas på straffmättningsvärdet efter det att ungdomsreduktion gjorts med stöd av 29 kap. 7 § BrB. Regeringen skriver emellertid även att ungdomstjänstens övre gräns ska vara 150 timmar och att detta bör kunna väljas när straffvärdet, efter att hänsyn tagits bland annat till 29 kap. 7 § BrB, uppgår till motsvarande 6 månaders fängelse.⁵² Högsta domstolen fann i NJA 2007 s. 636 bland annat på grundval av att utrymmet för att bestämma påföljden till ungdomstjänst bör vara större ju yngre lagöverträdaren att den övre gränsen för ungdomstjänst ska beräknas på straffvärdet efter det att reduktion av straffet har gjorts med stöd av 29 kap. 7 § BrB. HD fann även att den övre gränsen för när ungdomstjänst kan väljas ska motsvara när den tilltalade i det enskilda fallet, om påföljden hade bestämts till fängelse, skulle ha dömts till 6 månaders fängelse. Högsta domstolens slutsatser har mött bifall i doktrinen även om det har ifrågasatts om domstolen verkligen gjorde en korrekt tolkning av lagstiftarens intentioner.⁵³

Även om skyddstillsyn inte utgör en särskild ungdomspåföljd är det värt att uppmärksamma att den kan utgöra ett alternativ för domstolarna även vid valet av påföljd för unga lagöverträdare. 30 kap. 9 § 2 stycket BrB återfinns en lista på omständigheter som rätten kan beakta som särskilda skäl för val av skyddstillsyn istället för fängelse. I samband med påföljden skyddstillsyn kan även ett kortare fängelsestraff utdömas. En skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelsestraff kan vara att anse som mindre ingripande än ett längre frihetsberövande straff för unga lagöverträdare. Skyddstillsyn i kombination med fängelse får såsom det uttrycks i 30 kap. 11 § BrB endast väljas "... om det är oundgängligen påkallat med hänsyn till brottslighetens straffvärde eller den tilltalades tidigare brottslighet.". Om en skyddstillsyn kombineras med fängelse får fängelsestraffets längd bestämmas till lägst 14 dagar och som mest 3 månader.⁵⁴ Avseende unga lagöverträdare får skyddstillsyn förenas med fängelse endast om synnerliga skäl föreligger. Sådana synnerliga skäl kan enligt doktrin vara för handen om påföljds kombinationen är lämpligare än andra ungdomspåföljder såsom ungdomsvård.⁵⁵ Vidare krävs det också att det finnas särskilda skäl mot att inte istället bestämma påföljden för den unge lagöverträdaren till slutet ungdomsvård.⁵⁶

⁴⁹ Nordlöf, K. Unga lagöverträdare i social-, straff-, och processrätt. S. 238.

⁵⁰ Prop. 2005/06:165.

⁵¹ Se prop. 2005/06:165 s. 74 f.

⁵² Se prop. 2005/06:165 s. 75 f.

⁵³ Se Månsson, C. och Borgeke, M. Påföljder för unga lagöverträdare – ett par nya rättsfall från HD angående tillämpningen av ungdomstjänst. JT nr 3 2007/08 s. 654 f.

⁵⁴ Se 28 kap. 3 § 1 stycket BrB.

⁵⁵ Nordlöf, K. Unga lagöverträdare i social-, straff-, och processrätt. S. 219.

⁵⁶ Ibid.

2.3.4 Sluten ungdomsvård

Genom 1999 års påföljdsreform infördes en ny frihetsberövande påföljd i form av sluten ungdomsvård som utgör en tidsbestämd påföljd vilken verkställs av Statens institutionsstyrelse.⁵⁷ Som skäl för att överlåta verkställigheten åt SiS istället för kriminalvården anfördes i förarbetena att myndigheten redan hade god kompetens och bred erfarenhet av den typer av ungdomar som torde komma ifråga för sluten ungdomsvård. Det framhålls vidare att det i sig fanns särskilda skäl att hålla omyndiga lagöverträdare utanför kriminalvården.⁵⁸

Efter att en dom på sluten ungdomsvård vunnit laga kraft eller det att den unge lagöverträdaren efter betänketid avgett en nöjdförklaring så ska påföljden sluten ungdomsvård verkställas genom att den unge frihetsberövas och placeras på ett särskilt ungdomshem.⁵⁹ Verkställigheten på de särskilda ungdomshemmen ska endast vara inriktat på vård av de unga lagöverträdarna.⁶⁰ Eftersom sluten ungdomsvård utgör en frihetsberövande påföljd medför detta att verkställigheten för den intagne är förenad med vissa inskränkningar och restriktioner. Den intagne är begränsad i sin rörelsefrihet och kan komma att tvingas genomgå visitationer och ytliga kroppsbesiktningar i syfte att säkerställa att den intagne inte innehar otillåtna föremål, narkotika eller dylikt.⁶¹ Vidare kan även intagna begränsas ytterligare i sin rörelsefrihet genom att särskilt avskiljas från övriga intagna under begränsad tid om detta är påkallat med hänsyn till att den intagne uppträder våldsamt eller i övrigt är oregerlig.⁶²

Det förekommer inte någon villkorlig frigivning ifrån sluten ungdomsvård och vid påföljdsbestämning ska rätten därför bestämma längden av den slutna ungdomsvården till samma tid som faktiskt hade avtjänats på anstalt om påföljden istället hade bestämts till fängelse.⁶³ Det kan noteras att även om ingen villkorlig frigivning förekommer vid dom på sluten ungdomsvård så kan utslussningsförfarandet medföra att den intagne tillåts vistats under öppnare former eller medges delvis vistelse utanför de särskilda ungdomshemmen.⁶⁴

---

⁵⁷ Prop. 1997/98:96 s. 158 f.

⁵⁸ A.a. s. 153 f.

⁵⁹ A.a. s. 159 f.

⁶⁰ A.a. s. 162.

⁶¹ Ibid.

⁶² Prop. 1997/98:96 s. 163.

⁶³ A.a. s. 158.

⁶⁴ A.a. s. 163 f.

2.4 Avslutande kommentar

Påföljdssystemet för unga lagöverträdare ska vara primärt inriktat på att motverka fortsatt brottslighet och den s.k. behandlingstanken till vis del genomsyra påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Det är tydligt att principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens ska beaktas i högre grad än tidigare samtidigt som påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare ska vara individualiserat. Det torde dock ligga i sakens natur att i viss mån göra avkall på hänsynen till de straffrättsliga principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens när påföljdssystemet för unga lagöverträdare ska vara individualpreventivt inriktat. Socialtjänstens ska ha det övergripande ansvaret för unga lagöverträdare och det är ett uttalat syfte att unga i största möjliga mån inte ska komma i kontakt med kriminalvården i allmänhet och i synnerhet inte dömas till fängelsestraff. Då socialtjänstens bedömning av unga lagöverträdares behov av vård eller annan åtgärd inte synes vara likadan i alla kommuner kan det därför vara svårt att förutse vilka åtgärder som kan komma att föreslås i de enskilda fallen.

Då domstolarna i stor utsträckning förefaller följa de bedömningar som socialtjänsten gör kan detta riskera att leda till att valet av påföljd skiljer sig för lika brott i lika fall. Även om socialtjänstens bedömningar vore mer enhetliga och därmed förutsägbara ligger det i sakens natur att individuella bedömningar i de enskilda fallen leder till att visst avkall får göras på principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens. Det är tydligt att det är lagstiftarens genomgående intention att stärka dessa principers inflytande men de kan troligen inte ges fullt genomslag samtidigt som en individualiserade påföljdsbestämningar görs.

3 Allmänt om straffmätning

3.1 Inledning

En avgörande faktor vid valet av påföljd är bedömningen brottets svårhet och därmed dess straffvärde. Till grund för påföljdsbestämningen läggs brottets straffvärde efter det att övriga omständigheter har beaktats. Till dessa är den tilltalades ungdom hänförlig vilken är en faktor som i stor grad påverkar straffmätningen. Detta medför att vid valet av påföljd för unga lagöverträdare att en korrekt tillämpning av reglerna om straffmätning av särskilt stor betydelse. Detta kapitel syftar till att undersöka och redogöra för reglerna kring straffmätning med ett särskilt fokus dess tillämpning på unga lagöverträdare. Genom denna genomlysning är syftet särskilt att uppmärksamma i vilken utsträckning de straffrättsliga principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens tillgodoses i bestämmelserna om straffmätning för unga lagöverträdare.

3.2 Straffvärde

En första förutsättning vid påföljdsbestämning är att rätten har att bestämma tillämplig straffskala. Detta görs som utgångspunkt genom att se till den aktuella straffbestämmelsen, eller i fall av flerfaldig brottslighet de aktuella straffbestämmelserna.⁶⁵ Regler för hur straffskalan för flerfaldig brottslighet bildas återfinns för böter i BrB 25 kap. 5-6 §§ och för fängelse i 26 kap. 2 §. Vid bedömningen av tillämplig straffskala har rätten i fall av gradindelade brott att bestämma till vilken grad brottet är hänförligt.

Begreppet straffvärde utgör ett centralt begrepp vid påföljdsbestämning för brott och en straffvärdebedömning utgör grunden för påföljdsbestämningen som tar vid då rätten inom ramen för fastlagd straffskala har att bestämma brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.⁶⁶ Straffvärdet kan anses ge uttryck för hur klandervärd en brottslig gärning är att bedömas som genom att beakta dess skadlighet eller farlighet och den tilltalades skuld "... sådan den kommit till uttryck i gärningen."⁶⁷ De regler som ska tillämpas vid bestämningen av brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde återfinns i 29 kap. 1-3 §§ BrB. Att straffvärdet ska ge uttryck för brottets grad av förkastlighet kan anses följa av 29 kap. 1 § 2 stycket BrB som stadgar att vid bedömningen av straffvärdet av ett brott:

" ... ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person."⁶⁸

Begreppet straffvärde kan närmare konkretiseras som att det syftar såväl till ett abstrakt som till ett konkret straffvärde. Med abstrakt straffvärde förstås den grad av klandervärdhet lagstiftaren gett uttryck för genom straffskalan för den aktuella straffbestämmelsen i förhållande till andra brottstyper.⁶⁹ Ett brotts konkreta straffvärde bestäms av rätten i varje

⁶⁵ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 36.

⁶⁶ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 38.

⁶⁷ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 103.

⁶⁸ Lag (2010:370).

⁶⁹ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 103 f.

enskilt fall och ger därmed uttryck för en brottslig gärnings grad av förkastlighet i förhållande till andra brottsliga gärningar med samma brottsrubricering.⁷⁰ Vid användande av begreppet straffvärde i den följande framställningen kommer om inte annat anges det konkreta straffvärdet vara vad som åsyftas. De omständigheter som enligt dessa regler generellt kan påverka straffvärdet brukar benämnas brottsexterna omständigheter.⁷¹ I straffbestämmelserna återfinns så kallade brottsinterna omständigheter med vilket avses de omständigheter som i de enskilda fallen avgör till vilken del av ett gradindelade brott som en brottslig gärning är hänförlig.⁷²

Straffvärdet för brottet eller den samlade brottsligheten ska efter att den tillämpliga straffskalan bestäms fastställas med tillämpning av reglerna i 29 kap. 1-3 §§ BrB. I 29 kap. 2 § BrB återfinns sådana försvårande omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. I kapitlets 3 § återfinns sådana förmildrande omständigheter som på samma vis som de försvårande omständigheterna ska beaktas av rätten vid bedömningen av straffvärdet. Det ankommer rätten att uppmärksamma att en omständighet som påverkar straffvärdebedömningen inte samtidigt ”räknas dubbelt” genom att tillräknas betydelse både såsom en brottsintern och en brottsextern omständighet.⁷³ Exempelvis ska en omständighet som lett rätten till att bedöma ett brott såsom grovt inte samtidigt bedömas som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet enligt 29 kap. 2 § BrB.

Som förmildrande omständighet vid bedömningen av brottslig gärnings straffvärde ska rätten bland annat enligt 29 kap. 3 § 3 p. särskilt beakta om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. Det har i doktrin anförts att bestämmelsen måste tillämpas med stor restriktivitet då en stor del av dem som begår brott annars torde kunna hänvisa till bristande omdömesförmåga.⁷⁴ Det har i doktrin observerats att bestämmelsen i praktiken nästan aldrig tillämpas och främst torde äga tillämpning avseende unga lagöverträdare som är att bedöma som exceptionellt omogna för sin ålder.⁷⁵ I förarbetena till den senaste ändringen av lagens lydelse framhölls avseende tillämpligheten på unga lagöverträdare att bristen ska bedömas i förhållande till andra i samma ålder och att den tilltalades ungdom generellt ska beaktas endast med stöd av 29 kap. 7 § BrB.⁷⁶

Efter det att brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde har bestämts blir det aktuellt för rätten att beakta andra faktorer som kan påverka straffmätningen i skärpande eller mildrande riktning. De regler för straffmätning som aktualiseras återfinns i 29 kap. 4-7 §§ BrB.

3.3 Straffmätningens värde

Med begreppet straffmätningens värde åsyftas brottets eller den samlade brottslighetens faktiska straffvärde efter det att den tilltalades ålder samt de s.k. billighetsskälerna har beaktats av rätten. I det följande kommer de regler som aktualiseras vid straffmätningen att beröras. Av särskild

⁷⁰ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 104.

⁷¹ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 38.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 117.

⁷⁵ a.a. s. 152.

⁷⁶ Prop. 2009/10:147 s. 45.

vikt vid straffmätningen av brott begångna av unga lagöverträdare är bestämmelsen om straffreducering baserat på den tilltalades ålder vid tiden för gärningen.

3.3.1 De så kallade billighetsskälerna i 29 kap. 5 § BrB

I 29 kap. 5 § BrB återfinns en uppräknning av omständigheter vilka rätten i skälig omfattning har att beakta såsom förmildrande och således kan motivera att den tilltalade döms till ett lägre straff än vad som annars hade varit påkallat sett till gärningens straffvärde. Dessa omständigheter kan generellt sett beaktas av domstolen men torde inte ha något särskilt genomslag vad gäller straffmätningen för brott begångna av unga lagöverträdare.

3.3.2 Beaktande av den tilltalades ungdom vid straffmätningen

Det följer av 29 kap. 7 § BrB att om någon begått brott innan 21 års ålder ska rätten vid straffmätningen särskilt beakta den tilltalades ungdom vid straffmätningen. Det har i doktrin bland annat framhållits att skälerna för särbehandling av unga lagöverträdare i detta avseende grundas på att unga anses ha en outvecklad ansvarsförmåga och förmåga till självkontroll samtidigt som unga är mer känsliga för straff då det i stor utsträckning kan komma att störa den unges utveckling.⁷⁷

Det framgår inte av lagens lydelse i vilken utsträckning den tilltalades ålder ska påverka straffmätningen. Högsta domstolen uttalade i NJA 2000 s. 421 att en schematisk regel för i vilken omfattning straff bör sättas ned med hänsyn till den tilltalades ålder inte kan följas då rätten måste ta hänsyn till allt för många undantag för att ett sådant schema ska kunna ge korrekta riktlinjer. Domstolen framhöll att utöver de regler i 29 kap. BrB som påverkar straffmätningen kan det även vara rimligt att sätta ned straffet mer om det är fråga om ett långvarigt frihetsberövande och domstolen påpekade även att brottets art också kan påverka straffnedsättningen. Högsta domstolens ståndpunkt att även brottets art kan påverka straffreduktionen har ifrågasatts i doktrinen där det har framhållits att uttalande är otydligt och inte kan läggas till grund för tillämpningen av ungdomsreduktion med stöd av 29 kap. 7 § BrB.⁷⁸ I doktrinen har det även påpekats att de av HD omnämnda omständigheter ska beaktas innan straffnedsättning ska ske med stöd av 29 kap. 7 § BrB.⁷⁹ En rimlig tolkning vore således att schablonregler över den s.k. ungdomsrabattens omfattning kan ge en vägledning om hur mycket straffet torde komma att sättas ned även i enskilda fall.

I NJA 2005 s. 878 som gällde påföljdsbestämning för en ung lagöverträdare framhöll HD att tillämpningen av en schablonregel för straffreduktion för unga lagöverträdare inte vore okomplicerad. Detta motiverades med att även den tilltalades bristande utveckling eller omdömesförmåga enligt 29 kap. 3 § BrB kan påverka bedömningen av straffvärdet i det enskilda fallet. Detta resonemang har kritiserats på den grund att tillämpningen av en schablonregel för straffreduktion för unga lagöverträdare inte alls vore särskilt komplicerat

---

⁷⁷ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 150.

⁷⁸ Borgeke M, Heuman S, Levén S, Lindström L. Två HD-domar angående beaktande av den tilltalades ungdoms. SvJT 2006 s. 250.

⁷⁹ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 153.

bland annat då nedsättning av straffvärdet i enlighet med 29 kap. 3 § BrB dels ska tillämpas restriktivt och oavsett bör ske innan straffreduktion görs med stöd av 29 kap. 7 § BrB.⁸⁰

Gällande storleken på straffnedsättningen med hänsyn till den tilltalades ålder vid tiden för gärningen har nedanstående tabell presenterats i doktrinen där den har framhållits som varande i enlighet med rådande praxis.⁸¹ Det torde råda en utbredd uppfattning om att domstolarna tillämpar reglerna om ungdomsreduktion enligt 29 kap. 7 § BrB huvudsakligen i enlighet med den tabell presenterad i Jareborg och Zilas verk *Straffrättens påföljdslära*.⁸²

<i>Ålder</i>	<i>Straffnedsättning</i>	<i>Ungefärlig strafflängd</i>
<i>15 år</i>	<i>75-85 %</i>	<i>1/5</i>
<i>16 år</i>	<i>65-75 %</i>	<i>1/4</i>
<i>17 år</i>	<i>55-65 %</i>	<i>1/3</i>
<i>18 år</i>	<i>45-55 %</i>	<i>1/2</i>
<i>19 år</i>	<i>30-40 %</i>	<i>2/3</i>
<i>20 år</i>	<i>20-30 %</i>	<i>3/4</i> ⁸³

Ovanstående tabell är återgiven av Borgeke i boken *Att bestämma påföljd för brott* där han menar att domstolarna i stor utsträckning följer denna tabell vid straffmätningen för unga lagöverträdare men med den skillnaden att straffnedsättningen för den som är tjugo år oftast uppgår till cirka 20%.⁸⁴ Borgeke framhåller dock att domstolarna bör tillämpa en glidande skala vid straffreduktionen så att större brytpunkter inte uppstår.⁸⁵

3.3.3 Återfall i brott

Den omständighet att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott kan enligt 29 kap. 4 § BrB vid straffmätningen leda till att straffet skärps om inte denna omständighet beaktas genom påföljdsvalet eller i tillräcklig utsträckning genom förverkande av villkorligt medgiven frihet. Det följer av lagens ordalydelse att rätten särskilt ska beakta vilken omfattning den tidigare brottsligheten haft såväl som vilken tid som har förflutit mellan brotten samt om brottsligheten är likartade eller i båda fallen är särskilt allvarlig. Då vid val av påföljd rätten enligt 30 kap. 4 § 2 stycket BrB som skäl för fängelse får beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott har det i doktrin framhållits att det kan finnas skäl att i straffmätningen inte beakta tidigare brottslighet i större utsträckning än vad som är nödvändigt för konstaterandet att böter inte är en tillräckligt ingripande påföljd.⁸⁶ Det har i doktrinen anförts att genom att konstatera att straffmätningen ger vid handen att böter inte är en tillräckligt ingripande påföljd landar bedömningen i att fängelse eller en därtill alternativ påföljd bör väljas utan att den tidigare brottsligheten riskeras att beaktas dubbelt.⁸⁷

⁸⁰ Se Borgeke M, Heuman S, Levén S, Lindström L. Två HD-domar angående beaktande av den tilltalades ungdoms. SvJT 2006 s. 252 f.

⁸¹ Jareborg N och Zila J, *Straffrättens påföljdslära*, s. 153.

⁸² Jfr. Borgeke M, Heuman S, Levén S, Lindström L. Två HD-domar angående beaktande av den tilltalades ungdoms. SvJT 2006 s. 255.

⁸³ Tabell hämtad ur Jareborg N och Zila J, *Straffrättens påföljdslära*, s. 153.

⁸⁴ Se Borgeke M, *Att bestämma påföljd för brott*, s. 219.

⁸⁵ Borgeke M, *Att bestämma påföljd för brott*, s. 221.

⁸⁶ Borgeke M, *Att bestämma påföljd för brott*, s. 40.

⁸⁷ Borgeke M, *Att bestämma påföljd för brott*, s. 39 f.

3.4 Avslutande kommentar

Tillämpningen av reglerna om straffmätning har utvecklats under lång tid och vilket straffvärde ett brott bedöms motsvara är förutsebart och reglerna möjliggör att de straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens kan iakttas. I vilken utsträckning den tilltalades ungdom ska beaktas vid straffmätningen framgår inte av lagens ordalydelse men det är tydligt att det finns en välutvecklad praxis på området. Domstolarnas bedömningar synes vara i enlighet med de tabeller som återfinns sammanställda i doktrinen vilket innebär att domstolarna agerar enhetligt i bedömningen av vilken hänsyn som ska tas till de tilltalades ålder. Detta medför att domstolarnas bedömning i det enskilda fallet blir förutsägbart och konsekvent.

4 Påföljdsbestämning

4.1 Inledning

Detta kapitel kan i korthet beskrivas som att det syftar till att undersöka de faktorer som inverkar på rättens val av påföljd för unga lagöverträdare med särskilt fokus på när en frihetsberövande påföljd ska väljas. Av särskild betydelse är frågan om när en frihetsberövande påföljd ska väljas för unga lagöverträdare och i förekommande fall när den i så fall bör bestämmas till fängelse respektive slutna ungdomsvård. I respektive underkapitlet undersöks vilka faktorer som inverkar på rättens val av påföljd och prövas genomgående mot de straffrättsliga principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens. De faktorer som synes kunna inverka på rättens bedömning av när en frihetsberövande påföljd bör väljas och vilka faktorer som inverkar på valet mellan fängelse och slutna ungdomsvård indelas separat. De resultat som står att finna och de slutsatser som kan dras av detta presenteras löpande i en avslutande kommentar under respektive avsnitt i kapitel 4.4.

4.2 Allmänt om påföljdsbestämning

Det följer av brottsbalken 30 kap. 1 § att vid val av påföljd är fängelse att anse som en svårare påföljd än villkorlig dom och skyddstillsyn. Vidare anges det i 1 kap. 5 § BrB att fängelse är att anse som en svårare påföljd än böter. Gällande förhållandet mellan villkorlig dom och skyddstillsyn har Högsta domstolen uttalat skyddstillsyn är att anse som en svårare påföljd än villkorlig dom.⁸⁸

Vid val av påföljd ska rätten enligt 30 kap. 4 § BrB fästa särskilt avseende vid sådana omständigheter som talar för att en lindrigare påföljd än fängelse bör väljas. I denna bedömning skall rätten beakta de s.k. billighetsskälerna i 29 kap. 5 § BrB. Det följer av 30 kap. 4 § 2 st. BrB. att rätten som skäl för fängelse utöver brottslighetens straffvärde och art får beakta om den tilltalade återfallit i brottslighet. Det står klart att dessa regler tillsammans anses uttrycka för en presumtion mot fängelse som i sin tur kan brytas om omständigheter som utgör skäl för fängelse är för handen.⁸⁹ Av såväl förarbetsuttalanden som praxis följer att det omvända gäller för brott med ett straffvärde över ett års fängelse. Då anses istället en presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse uppkomma.⁹⁰

4.3 Särskilt om påföljdsbestämning för unga lagöverträdare

Unga lagöverträdare särbehandlas i påföljdssystemet och för den som begått brott blir utöver böter i första hand de särskilda ungdomspåföljderna i brottsbalken 32 kap. aktuella. Den som är under 21 års ålder och har begått brott kan dömas till ungdomsvård enligt 32 kap. 1 § BrB om det föreligger ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd. En förutsättning för att bestämma påföljden till ungdomsvård är att socialtjänstens planerade åtgärder, i

⁸⁸ Se NJA 2000 s. 314 och NJA 2008 s. 359.

⁸⁹ Jfr. Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 138.

⁹⁰ Jfr. Prop. 1987/88:120 s. 100 och NJA 2008 s. 359.

förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Den som har begått brott innan 21 års ålder kan enligt 32 kap. 2 § brottsbalken dömas till ungdomstjänst om den unge samtycker till det och påföljden är lämplig med hänsyn till hans eller hennes person samt övriga omständigheter. Även för att bestämma påföljden till ungdomstjänst krävs att den kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde och art såväl som tidigare brottslighet. Vidare ska det inte föreligga skäl för att döma till ungdomsvård.

Det följer av 32 kap. 3 § BrB att rätten får förena ungdomsvård med ungdomstjänst eller dagsböter om det behövs med hänsyn till brottslighetens art, straffvärde eller tidigare brottslighet. Vidare stadgas att i valet mellan ungdomstjänst och böter skall ungdomstjänst väljas om inte den påföljden är att anse som alltför ingripande. Avseende bedömningen av om de icke frihetsberövande påföljderna är tillräckligt ingripande och om det därmed föreligger proportionalitet mellan brottets svårhet och påföljden har det i doktrinen framförts att bristen på jämförbara kriterier försvårar en sådan bedömning.⁹¹ Det har framhållits att rätten kan komma att undvika att välja en icke frihetsberövande påföljd om det är svårt att motivera varför den är tillräckligt ingripande.⁹²

Den som har begått brott innan arton års ålder får dömas till fängelse endast om det föreligger synnerliga skäl enligt brottsbalken 30 kap. 5 §. Det följer av regleringens andra stycke att för brott som begåtts efter arton års ålder men innan 21 års ålder får rätten döma till fängelse endast om det finns särskilda skäl. Med begreppen synnerliga skäl såväl som särskilda skäl ges uttryck för den allmänna utgångspunkt i svensk rätt att domstolarna ska vara mycket restriktiva i utdömandet av frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare. Denna restriktivitet är särskilt stark i fall där den tilltalade har begått brott innan arton års ålder.

I brottsbalkens 30 kap. 5 § stadgas att för brott som någon begått innan denne fyllt arton år får rätten döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. I stadgandet återfinns också en hänvisning till 32 kap. 5 § BrB av vilken det framgår att om någon begått brott innan denne fyllt arton år och rätten med stöd av 30 kap. BrB finner att påföljden bör bestämmas till fängelse skall påföljden istället bestämmas till slutet ungdomsvård under viss tid om det inte, med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet, finns särskilda skäl däremot. Det bör noteras att namnet till trots skall förekomst av vårdbehov inte beaktas vid valet av slutet ungdomsvård som påföljd.⁹³

Vid påföljdbestämmningen ska således rätten i första hand pröva om det finns synnerliga skäl för att döma någon som begått brott innan denne fyllt arton år till fängelse. Är svaret jakande skall som utgångspunkt påföljden istället för fängelse bestämmas till slutet ungdomsvård under bestämd tid om det inte finns särskilda skäl däremot.

4.4 Faktorer som avgör när en icke frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare inte är tillräckligt ingripande

För den lagöverträdare som begått brott innan 18 års ålder föreskrivs i 30 kap. 5 § 1 stycket BrB att rätten får bestämma påföljden till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. För

⁹¹ Träskman PO, Påföljd, Proportionalitet och prioritering av samhällsstraff, SvJT 2003 s. 184 f.

⁹² Se Träskman PO, Påföljd, Proportionalitet och prioritering av samhällsstraff, SvJT 2003 s. 187.

⁹³ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 297.

lagöverträdare som har begått brott mellan 18 och 21 års ålder ställs inte lika höga krav, där får rätten bestämma påföljden till fängelse endast om det föreligger särskilda skäl. Inom ramen för detta arbete kommer emellertid endast de särskilda regler att behandlas som avser påföljdsbestämning för unga lagöverträdare som vid gärningstillfället var under 18 års ålder.

En förutsättning för att döma den som begått brott innan 18 års ålder till frihetsstraff är således att det föreligger synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse. Som huvudregel gäller enligt 32 kap. 5 § BrB att om rätten finner att påföljden bör bestämmas till fängelse så ska rätten istället bestämma påföljden till sluten ungdomsvård. Detta gäller emellertid inte om det med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet finns särskilda skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård.

Vid införandet av påföljden sluten ungdomsvård betonade regeringen att frihetsberövande av unga lagöverträdare bör undvikas så långt det är möjligt och framhöll att reglerna om val av påföljd i brottsbalken ger uttryck för att rätten i första hand ska pröva om den unge lagöverträdaren kan överlämnas till socialtjänsten för vård eller om påföljden kan bestämmas till böter. I andra hand bör rätten överväga om påföljden istället kan bestämmas till någon annan icke frihetsberövande påföljd.⁹⁴ Vid införandet av påföljden sluten ungdomsvård betonade regeringen att förutsättningarna för att döma till sluten ungdomsvård ska vara samma som för fängelse och att samma restriktivitet således ska råda.⁹⁵ Det framhölls i propositionen att det råder en presumtion mot att döma den som begått brott innan 18 års ålder till fängelse och att denne presumtion kan brytas om det föreligger synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse.⁹⁶ Det framgår av lagförarbetena att avsikten med införandet av den nya påföljden sluten ungdomsvård inte var att ändra praxis för när unga lagöverträdare kan dömas till en frihetsberövande påföljd. Regeringen hänvisade till de uttalande som gjordes i påföljdsbestämningpropositionen (prop. 1987/88:120) avseende när unga lagöverträdare som begått brott innan 18 års ålder kan dömas till fängelse och konstaterade att de uttalandena som där gjordes fortfarande gäller.⁹⁷

4.4.1 Synnerliga skäl

Departementschefen uttalade i den s.k. påföljdsbestämningpropositionen att vad som främst kan utgöra skäl för frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare är att den begångna gärningen har ett högt straffvärde.⁹⁸ För lagöverträdare i åldersspannet 18 till 21 år kan brottets art eller tidigare lagföringar också utgöra skäl för fängelse. Avseende lagöverträdare under 18 års ålder uttalade departementschefen att det är svårt att ange situationer där brottets art eller tidigare brottslighet leder till bedömningen att påföljden måste bestämmas till fängelse.⁹⁹ Vid införande av den nya påföljden sluten ungdomsvård uttalades i propositionen att för att döma någon som begått brott innan 18 års ålder fordras synnerliga skäl och att de uttalande som gjordes i påföljdsbestämningpropositionen avseende möjligheten att döma unga lagöverträdare till fängelse alltså bör gälla.¹⁰⁰ Med införandet av påföljden sluten ungdomsvård avsågs inte en ändring av praxis avseende möjligheten att döma unga lagöverträdare till frihetsberövande påföljd göras. Förutsättningarna för att döma till sluten

---

⁹⁴ Prop. 1997/98:96 s. 155 f.

⁹⁵ Prop. 1997/98:96 s. 156.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Prop. 1987/88:120 s. 103.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Prop. 1997/98:96 s. 156.

ungdomsvård skulle vara det samma som för att tidigare döma till fängelse.¹⁰¹ I propositionen framhölls vikten av bibehållen restriktivitet med att döma unga lagöverträdare till frihetsberövande påföljd och det framhölls att presumtionen mot att döma den som begått brott innan 18 års ålder till frihetsberövande påföljd fortfarande råder.¹⁰² Finner rätten att påföljden skall bestämmas till fängelse skall rätten i första hand pröva om påföljden istället kan bestämmas till slutna ungdomsvård. Den unges behov av vård skall inte tillmätas betydelse vid denna prövning och regeringen framhöll vid införandet av påföljden att slutna ungdomsvård enbart ska väljas när "[...] det är motiverat som en reaktion på brottets svårhet."¹⁰³ Den unges behov av vård ska inte heller inverka på bestämningen av straffets längd i de fall där påföljden bestäms till slutna ungdomsvård.¹⁰⁴ För såväl unga lagöverträdare som vuxna anses det uppkomma en generell presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse om det samlade straffmättningsvärdet uppgår till motsvarande ett års fängelse eller mer.¹⁰⁵ Straffmättningsvärdet utgörs av straffvärdet efter det att den tilltalades ålder samt de s.k. billighetsskälerna beaktats.

4.4.2 Brottets straffvärde

Straffvärdet för brottet eller den samlade brottslighet är en faktor som i stor utsträckning påverkar valet av påföljd. För lagöverträdare som har begått brott efter det att han eller hon har fyllt 18 år men innan han eller hon har fyllt 21 år får rätten enligt 30 kap. 5 § 2 stycket BrB bestämma påföljden till fängelse endast om det med hänsyn till gärningens straffvärde eller annars finns särskilda skäl för det. I påföljdsbestämningspropositionen uttalades att de övriga omständigheter som utöver den begångna gärningens straffvärde kan utgöra särskilda skäl för att bestämma påföljden till fängelse utgörs av tidigare brottslighet och av det begångna brottets art.¹⁰⁶ Avseende unga lagöverträdare som har begått brott innan 18 års ålder följer av 30 kap. 5 § 1 stycket BrB att påföljden får bestämmas till fängelse endast om det föreligger synnerliga skäl. Ett stadgande likt det i paragrafens andra stycke som klargör att det krävs att det med hänsyn till gärningens straffvärde eller annars ska föreligga särskilda skäl för att bestämma påföljden till fängelse återfinns inte i paragrafens första stycke. Istället föreskrivs endast att det ska föreligga synnerliga skäl för att rätten ska få bestämma påföljden till fängelse för den som begått brott innan 18 års ålder. I påföljdsbestämningspropositionen uttalades att den omständighet som främst kan tala för att påföljden bör bestämmas till fängelse för unga lagöverträdare utgörs av brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.¹⁰⁷ Detta uttalande är i överensstämmelse med regleringen i 30 kap. 4 § 2 stycket BrB av vilken följer att rätten som skäl för fängelse, utöver brottslighetens straffvärde och art får beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott.

I påföljdsbestämningspropositionen uttalade departementschefen att som riktlinje bör en presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse råda om rätten vid straffvärdebedömningen finner att påföljden bör bestämmas till motsvarande ett års fängelse eller mer.¹⁰⁸ Även i fall där den tilltalade har begått brott innan 18 års ålder kan

---

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Prop. 1997/98:96 s. 156.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Prop. 1997/98:96 s. 157.

¹⁰⁵ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 292.

¹⁰⁶ Prop. 1987/88:120 s. 103.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Prop. 1987/88:120 s. 100.

straffmättningsvärdet anses ensamt tala för att påföljd bör bestämmas till fängelse i de fall där straffmättningsvärdet bedöms motsvarar fängelse i ett år eller mer.¹⁰⁹

Avslutande kommentar

Brottets straffvärde utgör uppenbarligen den faktor som i högst grad ensamt kan utgöra synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse eller sluten ungdomsvård för unga lagöverträdare. En generell presumtionen för att påföljden bör bestämmas till fängelse uppkommer om brottets straffmättningsvärde uppgår till ett års fängelse eller högre. Ingen åtskillnad görs mellan unga respektive vuxna lagöverträdare i detta avseende men då straffvärdet bland annat ska reduceras med hänsyn till den tilltalades ungdom innan ett straffmättningsvärde kan fastställas innebär det i praktiken straffvärdet måste vara avsevärt mycket högre för unga lagöverträdare än för vuxna sådana för att en fängelsepresumtion ska anses uppkomma.

Genom de reformer som har genomförts av påföljdssystemet för unga lagöverträdare torde tillämpningsområdet för de icke frihetsberövande påföljderna komma att öka. Avseende unga lagöverträdare kan därför ett straffmättningsvärde motsvarande drygt ett års fängelse kanske inte i sig tala för en presumtion för att en frihetsberövande påföljd bör väljas.

4.4.3 Den tilltalades ålder

Såsom ovan framhållits utgörs den faktor som i störst mån ensamt kan tala för att en frihetsberövande påföljd bör väljas av att brottet bedöms ha ett högt straffmättningsvärde. För den som har begått brott innan 21 års ålder ska rätten enligt 29 kap. 7 § BrB vid straffmätningen särskilt beakta den tilltalades ungdom. Av denna reglering följer att ju lägre ålder den tilltalade var vid då den straffbelagda handlingen eller handlingarna begicks desto större reduktion görs av straffvärdet efter det att den så kallade ungdomsrabatten i 29 kap. 7 § BrB har beaktats. Utöver att ålder utgör en viktig faktor i straffmätningen för unga lagöverträdare och därmed i ett senare led på valet av påföljd inverkar den tilltalades ålder också i övrigt på valet av påföljd.

För att döma någon som har begått brott innan 18 års ålder till fängelse krävs enligt 30 kap. 5 § 1 stycket BrB synnerliga skäl och av paragrafens andra stycke följer att det för den som har begått brott efter 18 års ålder men innan 21 års ålder krävs särskilda skäl för att bestämma påföljden till fängelse. I doktrinen har betydelsen av den tilltalades ålder beskrivits som en glidande skala där kraven på skälens styrka minskar i takt med att den tilltalades ålder stiger.¹¹⁰ Borgeke har med en sorts ”ordlek” beskrivit den tilltalades ålders inverkan på skälighetsbedömningen på följande vis:

”För att en femtonåring ska dömas till fängelse (eller sluten ungdomsvård) krävs det synnerligen synnerliga skäl medan det för en sextonåring krävs ”normalsynnerliga skäl” och för en sjuttonåring skäl som ska vara synnerliga men som inte behöver vara så särskilt synnerliga. För att en artonåring ska dömas till fängelse bör skälen normalt vara synnerliga särskilda medan det för en nittonåring räcker med ”normalsärskilda skäl” och för en

¹⁰⁹ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 292 f.

¹¹⁰ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 291.

tjugoåring visserligen krävs särskilda skäl men att kraven på skälen inte ska ställas särskilt högt."¹¹¹

De omständigheter som kan utgöra skäl för rätten att välja en frihetsberövande påföljd utgörs såsom redan framgått av brottets straffvärde, art samt tidigare brottslighet. I vilken utsträckning dessa omständigheter ensamt eller i förening ska anses utgöra skäl för att påföljden ska bestämmas till fängelse, eller slutet ungdomsvård, är således avhängigt den tilltalades ålder vid tidpunkten för brottet.

Avslutande kommentar

Den tilltalades ålder är av stor betydelse vid påföljdsbestämningen då denna omständighet i hög grad påverkar det s.k. straffmättningsvärdet. Emellertid synes den tilltalades ålder även inverka på skälighetsbedömningen vid val av frihetsberövande påföljd i sådan mening att kraven på skälen för att bestämma påföljden till fängelse blir högre ställda desto yngre den tilltalade är. Det är emellertid inte särskilt tydligt vad detta innebär i praktiken och det kan därför vara svårt att i det enskilda fallet förutse vilken vikt rätten kommer att lägga vid den tilltalades ålder vid valet av påföljd. Vid valet av påföljd torde den tilltalades ålder dock främst inverka på så sätt att den påverkar det s.k. straffmättningsvärdet vilket i sin tur läggs till grund för rätten bedömning. Den tilltalades ålders inverkan på rättens bedömning är i detta avseende är relativt tydlig behandlas mer eller mindre efter schematiska regler vilket är gynnsamt ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

4.4.4 Brotts art

Vissa typer av brott är av sådan art att det de på grundval av dess art anses grunda en presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse. Genom påföljdsbestämningsreformen 1989 infördes begreppet *brottets art* som kom att ersätta begreppet "av hänsyn till allmän laglydnad" vilket förtydligade att det av allmänpreventiva skäl ansågs nödvändigt att för vissa typer av brott bestämma påföljden till kortare fängelsestraff.¹¹² I propositionen till lagändringen bekräftade regeringen förutvarande rättspraxis där vissa typer av brott ansågs skapa en presumtion för att påföljden borde bestämmas till kortare frihetsstraff om det inte fanns särskilda skäl mot att bestämma påföljden till fängelse.¹¹³ I samband med 1999 års påföljdsreform framhölls i propositionen att andra typer av brott som i praxis bedömts till sin art leda till särbehandling i påföljdshänseende också de utgjorde s.k. artbrott.¹¹⁴

Även om vissa typer av brott kan anses skapa en generell presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse torde inte brottets art utgöra ett lika tungt vägande skäl ifråga om brott begångna av unga lagöverträdare. I påföljdsbestämningspropositionen framhöll departementschefen att det för unga lagöverträdare "[...] är svårt att ange situationer där lagföringar eller brottets art leder till bedömningen att fängelse måste ådömas[...]"¹¹⁵

---

¹¹¹ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 292.

¹¹² Prop. 1987/88:120 s. 100.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Prop. 1997/98:96 s. 114.

¹¹⁵ Prop. 1987/88:120 s. 103.

I tidigare praxis har brottets art bedömts kunna skapa en presumtion för att en frihetsberövande påföljd bör väljas även ifråga om brott begångna av unga lagöverträdare. I NJA 2001 s. 913 hade en flicka innan 18 års ålder begått menedsbrott genom att i två instanser under ed sanningslöst förneka att hon sett de två tilltalade i målet misshandla målsäganden. Högsta domstolen fann det klarlagt att den tilltalade hade begått mened vid två tillfällen och frågan i målet gällde vilken påföljd som skulle bestämmas för brotten. En fråga i målet var om det fanns särskilda skäl för att bestämma påföljden till fängelse istället för slutna ungdomsvård. I fallet konstaterade HD att menedsbrott betraktas som s.k. artbrott av vilket följer att den råder en presumtion för att påföljden ska bestämmas till fängelse. Vidare fastslog HD att menedsbrott är av en sådan art att det kan anses utgöra synnerliga skäl att döma även den som är under 18 år till fängelse. Domstolen framhöll emellertid att omständigheterna vid en individualiserad bedömning kan vara sådana att presumtion för fängelse frångås. Främst omständigheterna vid brottet men även den tilltalades personliga förhållanden framhävdes som beaktansvärda vid en individualiserad bedömning. HD fann att trots att det i målet bedömdes finnas åtskilliga förhållanden som talade till den tilltalades förmån kunde omständigheterna vid menedsbrotten samt den tilltalades personliga förhållanden inte bryta presumtionen för fängelse. HD uttalade att det inte fanns tillräcklig anledning att frångå presumtionen att påföljden bör vara mer ingripande än villkorlig dom eller skyddstillsyn.

I samband med införandet av påföljden ungdomstjänst som en ny fristående påföljd genom 2007 års påföljdsreform betonades regeringens avsikt att minska antalet frihetsberövande för unga lagöverträdare. Denna målsättning avsåg i synnerhet korta frihetsberövande. Regeringen uttalade att det för brott där det kan finnas anledning att bestämma påföljden till ett kortare frihetsstraff på grundval av brottets art "[...]bör det finnas finns ett förhållandevis stort utrymme för domstolen att istället bestämma påföljden till ungdomstjänst."¹¹⁶ Det betonades dock att påföljden i första hand bör bestämmas till ungdomsvård givet att förutsättningarna för detta är för handen.¹¹⁷ I propositionen hänvisades också till ovan nämnda rättsfall NJA 2001 s. 913 i samband med ett uttalande om att enbart brottets art inte utgör hinder mot att bestämma påföljden till ungdomstjänst och att i de fall där påföljden idag bestäms till ett kortare frihetsstraff på grund av brottets art bör ungdomstjänst istället kunna väljas.¹¹⁸

I ett senare avgörande, NJA 2007 s. 624 tog Högsta domstolen fasta på dessa uttalanden i samband med att två personer hade begått menedsbrott vid 15 respektive 18 års ålder. I målet bedömdes ingendera av de två tilltalade ha ett särskilt vårdbehov och ungdomsvård bedömdes inte vara den lämpligaste påföljden. HD tog fasta på det ovan nämnda uttalande som gjordes i lagförarbetena i samband med 2007 års påföljdsreform. På grundval härav bestämde domstolen påföljden till ungdomstjänst trots att det var fråga om ett s.k. artbrott. Högsta domstolen förtydligade också att även om det i målet inte hade funnits förmildrande omständigheter så skulle påföljden bestämts till ungdomstjänst.

Avslutande kommentar

Brottets art torde inte självständigt kunna utgöra synnerliga skäl för att välja en frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare utan även i sådana fall kan ungdomstjänst väljas istället. Skälen för att bestämma påföljden till fängelse eller slutna ungdomsvård på

---

¹¹⁶ Prop. 2005/06:165 s. 76.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Prop. 2005/06:165 s. 132.

grund av brottets art torde dock kunna bli starkare ju äldre den unge lagöverträdaren var vid tiden för brottet.

4.4.5 Tidigare brottslighet

I vilken omfattning och på vilken ideologisk grund domstolarna bör beakta återfall i brott vid påföljdsbestämningen är en omdiskuterad fråga. I 29 kap. 4 § BrB stadgas att rätten vid straffmätningen, utöver brottets straffvärde, i skärpande riktning ska ta hänsyn till om den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott. Detta gäller inte om förhållandet kan beaktas genom påföljdsvalet eller i tillräcklig utsträckning genom förverkande av villkorligt medgiven frihet. Det följer av lagens ordalydelse att rätten vid bedömningen särskilt ska beakta vilken omfattning den tidigare brottsligheten haft såväl som vilken tid som förflutit mellan brotten samt om det är fråga om likartad brottslighet eller om brottsligheten i båda fallen är av särskilt allvarligt slag. Det följer således av lagens ordalydelse att återfall i brott i första hand ska ges betydelse i påföljdsvalet. Det har i doktrin framförts att den uppräknade av omständigheter som rätten har att beakta i fall av återfall i brottslighet "... bör nog närmast ses som en av humanitetsskäl motiverad uppmaning till försiktighet med att lägga återfall till grund för straffskärpning."¹¹⁹

Den nuvarande lydelse av 29 kap. 4 § BrB tillkom genom lagändring grundad på regeringens proposition 2009/10:147 skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m. Regeringen avsåg med lagändringen att förtydliga att återfall i brott ska beaktas i påföljdsbestämningen. Samtidigt framhölls att tidigare brottslighet i vissa kan beaktas i tillräcklig utsträckning genom påföljdsvalet eller genom förverkande av villkorligt medgiven frihet. I sådana fall bör inte återfall i brott samtidigt påverka straffmätningen i skärpande riktning.¹²⁰ Bakgrunden till lagändringen var att regeringen inte ansåg att betydelsen av återfall i brott gavs ett tillräckligt genomslag i domstolarnas praxis.¹²¹ Det har i doktrinen anförts att ifrågasättande lagändringen inte synes syfta till några större förändringar samtidigt som den nya ordalydelsen i praktiken tydligare inskränker bestämmelsens tillämpningsområde.¹²²

Avseende betydelsen av återfall i brott vid påföljdsval för unga lagöverträdare uttalades det i förarbetena till 2007 års påföljdsreform att även när det är fråga om återfall i brott bör ungdomstjänst kunna användas som påföljd för unga lagöverträdare. Det framhölls dock att det i sådana situationer torde finnas förutsättningar för att döma till ungdomsvård ensamt eller i förening med en tilläggsföljd.¹²³ Även i praxis har klargjorts att återfall i brott inte utgör hinder för domstolen att bestämma påföljden för unga lagöverträdare till en ungdomspåföljd. I NJA 2001 s. 225 framhöll domstolen att en orsak till att återfall i brott sällan läggs till grund för valet av fängelse för unga lagöverträdare är att upprepad brottslighet oftast leder till omfattande åtgärder från de sociala myndigheterna. Domstolen poängterade dock att återfall i brott i vissa fall kan utgöra en faktor som talar för att påföljden bör bestämmas till fängelse även för unga lagöverträdare.

---

¹¹⁹ Jareborg N och Zila J, Straffrättens påföljdslära, s. 128.

¹²⁰ Prop. 2009/10:147 s. 33.

¹²¹ Ibid.

¹²² Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 181.

¹²³ Prop. 2005/06:165 s. 76.

Avslutande kommentar

För den som har begått brott innan arton års ålder torde den omständighet att det är fråga om återfall i brott inte ensamt utgöra skäl för att bestämma påföljden till fängelse eller slutet ungdomsvård. Emellertid kan den omständighet att den tilltalade har återfallit i brott i vissa fall utgöra en faktor som talar för att det finns synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse. Tidigare brottslighet utgör dock inget hinder mot att bestämma påföljden till ungdomstjänst. Det kan dock tänkas uppstå fall där den tilltalade inte befinns lämplig att utföra ungdomstjänst eller själv inte samtycker till att utföra ungdomstjänst. Tidigare brottslighet därför utgöra mindre starka skäl för att bestämma påföljden till fängelse eller slutet ungdomsvård om den tilltalade har begått brott vid femton års ålder än vid sjutton års ålder.

4.4.6 Särskilt behov av vård eller annan åtgärd

Vid val av påföljd för unga lagöverträdare ska rätten i första hand pröva om den unge lämpligen kan bli föremål för vård inom socialtjänsten. Det följer av 32 kap. 1 § 1 st. BrB att en förutsättning för att döma den som är under 21 år och har begått brott till ungdomsvård är att den unge har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd och att sådan vård eller annan åtgärd kan beredas den unge. Den planerade vården eller åtgärderna ska syfta till att förhindra fortsatt ogynnsam utveckling av den unges person. Av regleringens andra stycke följer att ungdomsvård, eventuellt i förening med ungdomstjänst, får dömas ut endast om vården eller de planerade åtgärderna är att anse som tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Ungdomsvård kan tillämpas som alternativ till böter samt till samtliga påföljder på fängelsenivå; villkorlig dom, skyddstillsyn, slutet ungdomsvård samt fängelse.¹²⁴ I förslaget till införandet av påföljden ungdomsvård framhöll regeringen att valet av ungdomsvård endast ska ske när den unge har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd.¹²⁵ Det framhölls att om det hos den unge lagöverträdaren endast föreligger ett mindre behov av vård eller annan åtgärd så bör detta behov istället tillgodoses genom att påföljden bestäms till ungdomstjänst.¹²⁶ Till hjälp för bedömningen av om det föreligger ett särskilt vårdbehov framfördes i förarbetena att om behovet av vård eller annan åtgärd kan tillgodoses inom ramen för en ungdomstjänst så föreligger inte ett sådant särskilt behov av vård eller annan åtgärd som kan utgöra ett skäl för att bestämma påföljden till ungdomsvård.¹²⁷ Risker för återfall i brott kan utgöra en sådan faktor som talar för att ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd föreligger hos den unge men det har framförts att någon konkret riskbedömning inte bör göras i enskilda fall eftersom en prognosbedömning på individnivå är förknippad med stora svårigheter.¹²⁸ Samtidigt har det av regeringen framhållits att det faktum att risk för återfall inte föreligger i sig inte får tas till intäkt för att ett behov av särskild vård eller annan åtgärd inte föreligger. Istället framhöll regeringen att hela den unges livssituation samt behov av insatser för en social anpassning ska beaktas vid bedömningen av om det föreligger ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd föreligger.¹²⁹ Borgeke har anfört att lagstiftaren torde anse att målet är att förhindra återfall i brott och att både påföljden och innehållet i påföljden i det enskilda fallet ska syfta till att uppnå detta mål.¹³⁰

¹²⁴ Borgeke, M., Att bestämma påföljd för brott, s. 428.

¹²⁵ Prop. 2005/06:165 s. 56.

¹²⁶ Prop. 2005/06:165 s. 57.

¹²⁷ Jfr. Prop. 2005/06 s. 130.

¹²⁸ Prop. 2005/06:165 s. 56.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Borgeke, M., Att bestämma påföljd för brott, s. 423.

Det har i doktrinen anförts att domstolarna är beroende av utförliga yttranden från socialnämnderna för att kunna bedöma om den föreslagna vården är att anse som tillräckligt ingripande i de enskilda fallen.¹³¹ Vidare har det framhållits att det vore fördelaktigt om de som genomför utredningarna har möjlighet att i viss utsträckning förutse vilka åtgärder som rätten i de enskilda fallen kan komma att bedöma som tillräckligt ingripande ur ett straffrättsligt perspektiv.¹³²

Vid valet av påföljden sluten ungdomsvård ska den tilltalades eventuella behov av vård inte tillmätas betydelse. Istället ska påföljden bestämmas till sluten ungdomsvård endast när det är motiverat som en reaktion på brottet.¹³³ Även vid bestämmandet av längden av den slutna ungdomsvården ska den unges eventuella behov av vård eller annan åtgärd inte påverka beslutet.¹³⁴ Även om den unge lagöverträdarens eventuella vårdbehov såsom framförts ovan inte ska beaktas vid valet av sluten ungdomsvård tillmäts däremot behovet av vård stor betydelse på verkställighetsstadiet och verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen är uteslutande inriktade på vård.¹³⁵ Vid införandet av påföljden sluten ungdomsvård framhölls av regeringen att ett av syftena med införandet var att de dömda ungdomarna skulle kunna bli föremål för adekvat vård under verkställighetstiden.¹³⁶ Även om den tilltalades behov av vård inte ska tillmätas någon betydelse vid valet av frihetsberövande påföljd har det i praxis framhållits att den tilltalades vårdbehov kan tillmätas betydelse i valet mellan fängelse och sluten ungdomsvård. Mer om detta följer i nedanstående kapitel.

Avslutande kommentar

Föreligger inte ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd kan påföljden inte bestämmas till ungdomsvård. Således kan i sådana fall inte heller påföljden bestämmas till ungdomsvård i förening med ungdomstjänst. En sådan kombinationspåföljd kan annars tillämpas om enbart ungdomsvård inte är att bedöma som en tillräckligt ingripande åtgärd. Om det begångna brottet är av allvarigare karaktär och den tilltalade inte uppfyller kraven för ungdomsvård kan det under vissa omständigheter möjligen bli svårare att bedöma en icke frihetsberövande påföljd som tillräckligt ingripande då enbart påföljden ungdomstjänst kan framstå som inte tillräckligt ingripande. Det synes inte vara avsett att ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd ska kunna bedömas vara för handen enbart på grundval av att den unge lagöverträdaren begått brott av allvarlig karaktär utan ett reellt behov ska faktiskt föreligga. I händelse av att en ung lagöverträdare har begått ett så allvarligt brott att påföljden pendlar kring att den bör bestämmas till fängelse och den unge samtidigt inte bedöms ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd kan frihetsberövande påföljd möjligen inte undvikas. Finner rätten att den tilltalade har ett övervakarbehov eller att den tilltalades personliga förhållanden är sådana att en frihetsberövande påföljd lämpar sig mindre väl kan en skyddstillsyn eventuell i förening med särskild behandlingsplan möjligen te sig som mer lämplig med hänsyn till den unges fortsatta utveckling.

---

¹³¹ Borgeke, M. och Månsson, C. Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare. SvJT 2007 s. 199.

¹³² Borgeke, M. och Månsson, C. Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare. SvJT 2007 s. 199.

¹³³ Prop. 1997/98:96 s. 156.

¹³⁴ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 297.

¹³⁵ Prop. 1997/98:96 s. 162.

¹³⁶ Ibid.

5. Särskilda skäl mot att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård

5.1 Inledning

I detta kapitel utreds under vilka förutsättningar rätten efter att den funnit att en frihetsberövande påföljd bör väljas för en ung lagöverträdare bör bestämma påföljden till fängelse istället för slutet ungdomsvård. Kapitlet är indelat i två avsnitt varav det första behandlar särskilda skäl mot att bestämma till slutet ungdomsvård såsom det har kommit till uttryck i förarbetena. Den andra delen utreder vad som enligt praxis och doktrin kan utgöra särskilda skäl mot att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård istället för fängelse. En särskild utgångspunkt i kapitlet är att utreda hur tillämpningen av påföljdsbestämmelserna i detta avseende förhåller sig till de straffrättsliga principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens.

5.2 Särskilda skäl enligt förarbetena

För unga lagöverträdare som har begått brott innan arton års ålder gäller som utgångspunkt att rätten om den finner att påföljden ska bestämmas till fängelse istället ska bestämma påföljden till slutet ungdomsvård. Såsom framgår av 32 kap. 5 § BrB gäller detta emellertid inte om det med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet finns särskilda skäl mot att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård istället för fängelse. Det står således klart att istället för slutet ungdomsvård kan rätten bestämma påföljden för unga lagöverträdare till fängelse enligt 30 kap. 5 § brottsbalken om det finns särskilda skäl mot att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård. I förarbetena har det uttalat att ett sådant särskilt skäl kan utgöras av att brottets straffmättningsvärde leder till att tiden för frihetsberövande inte kan bestämmas till fyra år eller kortare tid.¹³⁷ Att straffets längd kan utgöra ett särskilt skäl mot att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård följer av att påföljden slutet ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § 2 stycket BrB kan utdömas på viss tid, lägst 14 dagar och högst 4 år.

Ett särskilt skäl mot att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård kan utgöras av den tilltalades ålder i sådana fall där den förflutna tiden mellan brottet och lagföringen medför att den tilltalade inte längre åldersmässigt passar in på ett slutet ungdomshem.¹³⁸ Det anförs i förarbetena till införandet av påföljden slutet ungdomsvård att de intagna i de allra flesta fall alltid kommer att vara under 21 år och att skälen till särbehandling minskar ju äldre den tilltalade är vid tiden för lagföring.¹³⁹ Av detta torde följa att åtminstone i de situationer där verkställigheten av en dom på slutet ungdomsvård inte skulle avslutas innan den unge blivit 21 år kan slutet ungdomsvård vara att anse som ett mindre lämpligt val av påföljd. Vidare kan särskilt skäl mot att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård utgöras av allvarlig och omfattande brottslighet begången både före och efter 18 års ålder.¹⁴⁰ Har huvuddelen av brottsligheten begåtts efter 18 års ålder bör påföljden bestämmas till fängelse istället för slutet

---

¹³⁷ Prop. 1997/98:96 s. 196.

¹³⁸ Prop. 1997/98:96 s. 195.

¹³⁹ Prop. 1997/98:96 s. 158.

¹⁴⁰ Prop. 1997/98:96 s. 195.

ungdomsvård.¹⁴¹ I förarbetena uttalades att det inte kan uteslutas att även andra situationer kan uppkomma där det måste anse finnas särskilda skäl mot att bestämmas påföljden till slutna ungdomsvård, några exempel på sådana omständigheter ges emellertid inte.¹⁴²

5.3 Särskilda skäl enligt praxis och doktrin

Utöver de omständigheter som det i förarbetena har framhållits att de kan utgöra särskilda skäl mot att bestämma påföljden till slutna ungdomsvård har det i praxis framkommit att även andra omständigheter kan utgöra sådana särskilda skäl som här åsyftas.

I NJA 2001 s. 913 hade den tilltalade två gånger under ed vittnat falskt och HD fann att påföljden för menedsbrotten måste bestämmas till fängelse. Vid prövningen av om påföljden istället kunde bestämmas till slutna ungdomsvård fann HD att påföljdens tillämpningsområde främst avser mycket allvarlig brottslighet med lång tid av frihetsberövande straff som följd. HD konstaterade att slutna ungdomsvård knappast kunde vara avsedd för de lagöverträdare som är utan behov av vård och som dömas ett kortare frihetsberövande enbart på grund av att de begått ett s.k. artbrott, i detta fall mened. Domstolen framhöll vidare att det genom att bestämma påföljden till fängelse fanns möjlighet att undvika de negativa konsekvenser som hör anstaltsvistelse till. HD konstaterade att möjlighet att undvika dessa negativa konsekvenser saknades om påföljden skulle bestämmas till slutna ungdomsvård och fann att det i fallet där påföljden skulle bestämmas till en kortare tids frihetsberövande och den tilltalade saknade vårdbehov slutna ungdomsvård framstod som ett sämre alternativ än fängelse. Påföljden bestämdes därför till fängelse i 1 månad.

Det har i doktrin framförts att domstolens uttalande om det vid val av fängelse finns möjlighet att undvika de nackdelar som det med påföljd för unga lagöverträdare kan anses finnas troligen syftar på möjligheten att verkställa straffet utanför anstalt enligt lagen¹⁴³ om intensivövervakning med elektronisk kontroll.¹⁴⁴ Till skillnad mot fängelse föreligger däremot ingen möjlighet att verkställa påföljden vid dom på slutna ungdomsvård utanför de särskilda ungdomshemmen.¹⁴⁵ Det har i doktrinen även betonats att HD:s avgörande inte bör tolkas som att omständigheten av om behov av vård föreligger eller inte bör avgöra om frihetsberövande påföljd ska väljas eller inte utan att det endast kan ha inflytande på valet mellan fängelse respektive slutna ungdomsvård.¹⁴⁶

Högsta domstolens avgörande i NJA 2001 s. 913 har kommit att utsättas för kritik där det har framhållits att domstolen vid valet av påföljd inte bör ta hänsyn till möjliga verkställighetsformer och även att det inte är möjligt för domstolen att förutse hur verkställighet av en påföljd kan komma att genomföras.¹⁴⁷

I förarbetena till 2007 års reform av påföljdssystemet för unga lagöverträdare infördes ungdomstjänst som en fristående påföljd och i samband med detta framhöll regeringen att den påföljden kunna väljas istället för en frihetsberövande påföljd i fall brottets art annars hade

¹⁴¹ Prop. 1997/98:96 s. 195.

¹⁴² Prop. 1997/98:96 s. 196.

¹⁴³ Lag (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

¹⁴⁴ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 297

¹⁴⁵ Jfr. 1 § Lag (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll som stadgar att lagen är tillämplig vid verkställighet av dom på fängelse.

¹⁴⁶ Borgeke M, Att bestämma påföljd för brott, s. 299.

¹⁴⁷ Se Bäcklund, A. Val av påföljd för unga lagöverträdare – mened. JT nr 3 2002/03 s. 643 f.

skapat en presumtion för att välja en frihetsberövande påföljd.¹⁴⁸ Detta uttalande torde ha tillkommit som en direkt följd av avgörandet i NJA 2001 s. 913 och regeringen hänvisade i förarbetena uttryckligen till avgörandet ifråga.¹⁴⁹ I ett senare avgörande av Högsta domstolen fann även rätten att påföljden för en ung lagöverträdare som hade begått menedsbrott kunde bestämmas till ungdomstjänst.¹⁵⁰

5.4 Avslutande kommentar

Det är tydligt att de faktorer som i störst utsträckning kan påverka valet mellan fängelse och sluten ungdomsvård utgörs av hur långt straff som ska bestämmas och om den tilltalade på grund av sin ålder inte passar in i åldersstrukturen på ett slutet ungdomshem. Det kan diskuteras om påföljden i det ovan diskuterade rättsfallet NJA 2001 s. 913 idag hade bestämts till fängelse, troligen hade istället ungdomstjänst funnits vara den mest lämpliga påföljden. Men det av domstolen förda resonemanget om att kortare frihetsstraff där vårdbehov saknas inte lämpar sig för verkställighet vid ett särskilt ungdomshem borde fortfarande vara att anse som giltigt. Det kan dock ifrågasättas om det vore i enlighet med lagstiftarens intentioner att bestämma påföljden till fängelse istället för sluten ungdomsvård på grundval av att den tilltalade bedöms sakna behov av vård. Detta gäller särskilt eftersom lagstiftarens har framhållit att den tilltalades behov av vård inte ska tillmätas betydelse vid valet av påföljden sluten ungdomsvård.

I förarbetena står det inte att uttryckligen finna vid vilken ålder domstolen bör bedöma att det är olämpligt att döma en tilltalad till sluten ungdomsvård med hänsyn till dennes ålder. Det är tydligt att de allra flesta av de intagna på de slutna ungdomshemmen kan antas vara under 21 års ålder men lagstiftaren har inte närmare utvecklat vid vilken ålder den tilltalade kan bedömas riskera att rubba åldersstrukturen på de slutna ungdomshemmen. Det är oklart om det vore att anse som olämpligt att exempelvis döma en tilltalad som är nitton år gammal till nio månaders sluten ungdomsvård därför att det denne inte hade passat in åldersmässigt på det slutna ungdomshemmet. I exemplet skulle den tilltalade komma att avsluta verkställigheten av påföljden innan tjugo års ålder och det framgår inte av lagförarbetena om det i en sådan situation skulle föreligga särskilda skäl för att bestämma påföljden till fängelse istället för sluten ungdomsvård. Det framstår som om reglerna om när fängelse bör väljas istället för sluten ungdomsvård kunde ha formulerats tydligare. Ett alternativ skulle kunna vara att i lag stadga att påföljden inte ska bestämmas till sluten ungdomsvård om verkställigheten inte kan beräknas vara avslutad innan den tilltalade uppnått en viss ålder. Då ingen villkorlig frigivning förekommer från sluten ungdomsvård kan längden av verkställigheten beräknas med stor säkerhet. Ett sådant alternativ hade varit gynnsamt ur ett rättssäkerhetsperspektiv genom att rättens tillämpning av reglerna hade blivit mer förutsägbar samtidigt som ett större mått av likabehandling torde kunna uppnås. Emellertid skulle en sådan formulering riskera att medföra att även yngre lagöverträdare i undantagsfall måste dömas till fängelse istället för sluten ungdomsvård om gärningen är av särskilt allvarig karaktär samtidigt som lagöverträdare som vid lagföringen är myndiga skulle kunna komma att dömas till kortare frihetsberövande i form av sluten ungdomsvård. Det är möjligt att lagstiftaren vill undvika ett sådant utfall.

---

¹⁴⁸ Prop. 2005/06:165 s. 132.

¹⁴⁹ Prop. 2005/06:165 s. 132.

¹⁵⁰ Se NJA 2007 s. 624.

6. Rättsfallsavgöranden

6.1 Inledning

Nedan följer ett urval av rättsfallsavgöranden som återges med fokus på påföljdsbestämningen och domstolarnas olika val av påföljd. Rättsfallen har inhämtats elektroniskt och finns alla tillgängliga i fulltext i rättsdatabasen InfoTorg Juridik.

Straffmättningsvärdet är den faktor som i störst utsträckning enskilt kan leda till att det finns synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse för unga lagöverträdare. Vid val av påföljd torde brottets art inte spela en sådan avgörande roll att det inte vore möjligt att jämföra domstolarnas resonemang i avgöranden avseende olika typer av brott. Av denna anledning har de undersökta rättsfallen inte valts ut särskilt på grund av de begångna gärningarna. Urvalet av avgöranden grundar sig på domstolarnas val av påföljd och i det fall där frihetsberövande påföljd inte har valts utgör detta i sig en grund för urvalet. Samtliga avgöranden tillkom efter den senaste reformen av påföljdssystemet för unga lagöverträdare och en intention har varit att undersöka mål som är relativt nya.

Genom urvalet av rättsfallsavgöranden har syftet varit att skapa en bild av vilka faktorer som domstolarna lägger till grund för valet av påföljd för unga lagöverträdare särskilt i de fall där de begångna brotten är grova. För att tydligare se vilka omständigheter som i praktiken kan påverka valet av påföljd har avgöranden inhämtats där olika påföljder har valts av domstolarna. Endast i ett av de nedan nämnda avgörandena bedömdes den tilltalade ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd, i det fallet bestämdes påföljden trots detta till slutet ungdomsvård.¹⁵¹

Efter varje refererat rättsfallsavgörande följer en kommentar vilken tar sikte på att beskriva och undersöka rättens resonemang angående valet av påföljd. Ifrågavarande rättsfall har gemensamt att de alla berör frågan om lagöverträdare som har begått brott innan arton års ålder ska dömas till frihetsberövande påföljd och i förevarande fall huruvida påföljden således ska bestämmas till fängelse eller slutet ungdomsvård.

Nedan omnämnda rättsfall presenteras i under fyra olika underkapitel som var för sig behandlar fall där påföljden i sista instans har bestämts till- fängelse, slutet ungdomsvård, skyddstillsyn i förening med fängelse eller skyddstillsyn.

6.2 Fall där påföljden bestäms till fängelse

6.2.1 Svea Hovrätt, Mål nr B 5287-12, Dom 2012-11-27

I fallet där saken var våldtäkt fann såväl tingsrätten som hovrätten de fyra tilltalade skyldiga till grov våldtäkt. Målsäganden hade vid tiden för gärningen varit gravt alkoholberusad och befann sig i en källarlokal med de fyra tilltalade samt ytterligare personer. Målsäganden befanns ha befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd vilket måste ha varit uppenbart för de tilltalade som otillbörligen utnyttjade hennes hjälplösa tillstånd genom att genomföra med samlag jämförbar handling i form av oralsex. Två av de tilltalade, RB och AG, var vid brottstillfället 17 år gamla. En tredje av de tilltalade var 18 år gammal vid brottstillfället och en fjärde av de

---

¹⁵¹ Svea Hovrätt Mål nr B 11016-12, Dom 2013-01-25.

tilltalade, SB, fyllde 18 år endast några timmar efter tiden för brottstillfället och betraktades därför av hovrätten såsom 18 år vid bedömningen av påföljdsval och straffmätning. Vid tiden för hovrättens dom hade det gått mer än två år sedan brotten begicks och hovrätten fann att då fördröjningen inte kunde läggas de tilltalade till last. Hovrätten fann att det med beaktande av det skyndsamhetskrav som åligger polis och åklagare när det är fråga om unga lagöverträdare och det faktum att det var fråga om grov brottslighet att den långa handläggningstiden skulle beaktas i större utsträckning än vad tingsrätten hade gjort.

Hovrätten fann att brottslighetens straffvärde för en vuxen gärningsman motsvarar 4 års fängelse vilket är minimistraflet för grov våldtäkt. Hovrätten fann att straffvärdet efter beaktande av de tilltalades ungdom jämlikt 29 kap. 7 § BrB motsvarade fängelse i tio månader för RB och AG som var 17 år då brotten begicks och fängelse i ett år och sex månader för de andra två tilltalade som var 18 år gamla vid brottstillfället.

Hovrätten uttalade att ingen av de tilltalade hade ett särskilt vårdbehov utan att närmare uppehålla sig vid frågan.

Avseende de två yngre av de tilltalade fann hovrätten att påföljden med hänsyn till brottslighetens art och straffvärde skulle bestämmas till fängelse. Hovrätten fann vidare att det fanns särskilda skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård istället för fängelse då de tilltalade vid tiden för hovrättens dom var drygt 19 år gamla.

I första instans fann tingsrätten att de brott som de tilltalade dömdes för hade ett högt straffvärde, särskilt med hänsyn till att de vara flera som hade förgripit sig på målsäganden som därtill var en ung och sårbar flicka som hade befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.¹⁵² Tingsrätten fann att straffvärdet för en vuxen motsvarade fängelse i 4 år. Tingsrätten fann att straffen skulle sättas ned med hänsyn till de tilltalades ungdom samt det faktum att onödigt lång tid förflutit under ärendets utredning. Tingsrätten bestämde därför straffet för såväl RB, AG, och SB till fängelse i ett år och fyra månader. För den av de tilltalade som var 18 år vid brottstillfället bestämde tingsrätten påföljden till i ett år och åtta månader. Av tingsrättens domskäl framgår inte om det utretts huruvida någon av de tilltalade hade ett särskilt behov av vård. Det framgår inte heller på vilka grunder tingsrätten fann att det förelåg särskilda skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård istället för fängelse för de tilltalade som begick brotten innan 18 års ålder.

6.2.2 Kommentarer:

De två tilltalade som respektive var 17 år vid gärningstillfället dömdes i hovrätten för våldtäkt till fängelse i 10 månader. Domstolen bedömde att brottsligheten för en vuxen lagöverträdare motsvarade fängelse i 4 år. Hovrätten fann efter det att de tilltalades ungdom beaktats i enlighet med 29 kap. 7 § BrB och efter det att hänsyn tagits till de s.k. billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB att brottslighetens straffmättningsvärde motsvarade fängelse i 10 månader. Såvitt följer av förarbetena ligger straffmättningsvärdet under det angivna riktvärde om ett straffmättningsvärde motsvarande ett års fängelse som i sig kan skapa en presumtion för att påföljden ska bestämmas till fängelse.¹⁵³ Hovrätten hänvisade även till brottslighetens art när den fann att påföljden måste bestämmas till fängelse. Avseende de två yngre av de tilltalade fann hovrätten att det förelåg särskilda skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård med hänvisning till att de tilltalade vid tiden för hovrättens dom var drygt 19 år gamla. Det framgår av förarbetena att det faktiska frihetsberövande inte ska bli längre vid

¹⁵² Södertälje tingsrätt Mål nr B 2616-10 – Dom 2012-06-01.

¹⁵³ Prop. 1987/88:120 s. 100.

sluten ungdomsvård än om påföljden istället hade bestämts till fängelse.¹⁵⁴ Skulle påföljden bestämts till sluten ungdomsvård istället för fängelse skulle straffets längd således kommit att ha sänkts med 1/3 då ingen villkorlig frigivning förekommer från sluten ungdomsvård.

Vid införandet av påföljden sluten ungdomsvård uttalades i förarbetena att skälen för särbehandling av unga lagöverträdare minskar ju äldre den tilltalade är vid lagföringen. Vidare anfördes att det bör vara möjligt att bestämma påföljden till fängelse istället för sluten ungdomsvård om så lång tid förflutit sedan brottet begicks att den tilltalade åldersmässigt inte passar in på ett slutet ungdomshem där i stort sett alla intagna torde vara under 21 års ålder.¹⁵⁵ Hade påföljden bestämts till sluten ungdomsvård för de två yngre lagöverträdarna som vid tiden för hovrättens dom var drygt 19 år gamla torde straffets längd bestämts till cirka sju månader. Det kan ifrågasättas om det är uppenbart att de tilltalade tillhör den grupp av lagöverträdare som lagstiftaren menade inte lämpade sig för sluten ungdomsvård på grundval av att så lång tid förflutit mellan tiden för brottet och lagföringen att de åldersmässigt inte passar på ett slutet ungdomshem.

6.2.3 Göta Hovrätt, Mål nr B 1545-11, Dom 2012-01-23

I detta avgörande var tre personer åtalade för förberedelse till grovt rån, olovligt brukande samt falsk larm. En av de tilltalade, EA, var 17 år vid gärningstillfällena men i tingsrättens domskäl uttalades felaktigt att EA var 18 år vid gärningstillfället.¹⁵⁶ Den tilltalade förekom under åtta avsnitt i belastningsregistret och hade tidigare dömts för misshandel, olaga hot samt skadegörelse till fortsatt skyddstillsyn samt 40 timmars samhällstjänst, vilken hade fullföljts. Av yttrande från frivården framgick att kontakten med övervakaren hade fungerat mindre väl då EA ”varit dålig på att hålla kontakten”. Tingsrätten delade frivårdens bedömning att det förelåg fortsatt behov av övervakning men fann brottslighetens straffvärde vara så högt att påföljden inte kunde bestämmas till skyddstillsyn. Tingsrätten fann att det förelåg särskilda skäl att bestämma påföljden till fängelse och bestämde straffets längd till fängelse 1 år.

EA dömdes i hovrätten för förberedelse till grovt rån m.m till fängelse 1 år 3 månader.

Hovrätten bedömde straffvärdet för den samlade brottsligheten motsvara fängelse i 3 år för en vuxen person. EA var vid tiden för brotten 17 år och vid tiden för domen i hovrätten 19 år gammal. Hovrätten uttalade att det med hänsyn till att den samlade brottslighetens straffvärde och det faktum att den tilltalade var närmare 18 år då brotten begicks förelåg synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse. Hovrätten fann vidare att det med hänsyn till att EA vid tiden för brotten var närmare 18 år och nu 19 år gammal och då det var fråga om återfall i allvarlig brottslighet förelåg särskilda skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård istället för fängelse. Hovrätten undanröjde tidigare meddelade domar och beslut på skyddstillsyn och bestämde straffet till fängelse 1 år 3 månader.

I målet var en nämndeman och en tf. hovrättsassessor skiljaktiga i påföljdsfrågan. De anförde att den tilltalade var 17 år gammal vid brottstillfällena och nyligen hade fyllt 19 år och att den tilltalade ålder vid lagföringen mot den bakgrunden inte utgjorde ett särskilt skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård. Inte heller ansågs det föreligga något annat särskilt skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård istället för fängelse. De skiljaktiga bedömde den samlade brottslighetens straffvärde för en vuxen person motsvara fängelse i cirka 3 år. Då hänsyn ska tas till att ingen villkorlig frigivning förekommer från

---

¹⁵⁴ Prop. 1997/98:96 s. 158.

¹⁵⁵ Prop. 1997/98:96 s. 158.

¹⁵⁶ Jönköpings tingsrätt Mål nr B 3985-10 – Dom 2011-05-02.

sluten ungdomsvård anfördes i den skiljaktiga meningen att påföljden för den samlade brottsligheten borde bestämmas till sluten ungdomsvård 8 månader.

6.2.4 Kommentar:

Hovrätten bedömde att den samlade brottslighetens straffvärde för en vuxen lagöverträdare motsvarade fängelse i 3 år och bedömde straffmättningsvärdet till motsvarande fängelse i 15 månader vilket också var vad straffet bestämdes till. Hade hovrätten istället bestämt påföljden till sluten ungdomsvård borde längden bestämts till 10 månader då ingen villkorlig frigivning förekommer från sluten ungdomsvård. I den i hovrätten skiljaktiga meningen bedömdes straffmättningsvärdet vara något lägre än vad hovrätten kommit fram till och de önskade bestämma påföljden till sluten ungdomsvård i 8 månader.

Hovrätten fann att det förelåg särskilda skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård istället för fängelse på grund av att det var fråga om återfall i allvarlig brottslighet och att den tilltalade vid tiden för hovrättens prövning var nyss fyllda 19 år. Det står klart att den omständighet att det har förflutit lång tid mellan brottet och lagföringen kan utgöra särskilda skäl för att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård istället för fängelse. I förevarande fall torde den tilltalade ha kunnat avtjänat straff om sluten ungdomsvård strax efter att han fyllt tjugo år givet att verkställigheten påbörjats förhållandevis omgående. Det kan ifrågasättas om den tilltalade tillhör den kategorin som åldersmässigt inte lämpar sig för sluten ungdomsvård.

På vilken grund den omständighet att den tilltalade återfallit i brott bedöms utgöra ett särskilt skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård istället för fängelse framgår inte av domskälen. En möjlighet kan vara att omständigheten omnämns då återfall i brott generellt sett anses peka i straffskräpande riktning och att fängelse av domstolen anses vara ett mer ingripande straff än sluten ungdomsvård.

6.3 Fall där påföljden bestäms till sluten ungdomsvård

6.3.1 Hovrätten över Skåne och Blekinge, Mål nr B 334-13, Dom 2013-05-07

I detta i media mycket uppmärksammade fall befanns den tilltalade i såväl tingsrätten som hovrätten skyldig till mord.¹⁵⁷ Offret var den tilltalades syster och såväl tingsrätten som hovrätten fann att ett hedersrelaterat motiv låg till grund för den tilltalades brott. Gärningen begicks med synnerligen extremt våld då gärningsmannen tillfogade offret över 100 knivstick. Hovrätten fann i likhet med tingsrätten att gärningen till följd av det extrema våldet samt att motivet till gärningen varit att återupprätta familjens heder hade ett straffvärde som för en vuxen lagöverträdare motsvarade livstids fängelse.

Den tilltalade var vid tiden för gärningen i det närmaste 17 år gammal. Såväl tingsrätten som hovrätten fann att avseende reduktionen av straffets längd med hänsyn till den tilltalades ålder så skulle denne bedömas som om han vore 17 år gammal vid tiden för brottet.

Tingsrätten fann att brottets straffvärde för en vuxen lagöverträdare motsvarade livstids fängelse. Rätten fann att straffets längd med hänsyn till den tilltalades ålder skulle bestämmas till åtta års fängelse. Tingsrätten redogör i domskälen inte närmare för varför straffets längd bör bestämmas till just åtta år. Särskilda skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård istället för fängelse bedömde finnas då straffets längd, även med beaktande av

---

¹⁵⁷ Lunds tingsrätt Mål nr B 2126-12 – Dom 2013-01-29.

att ingen villkorlig frigivning förekommer från slutna ungdomsvård, översteg 4 år vilket är vad slutna ungdomsvård som längst kan bestämmas till.

Hovrätten delade tingsrättens bedömning om att brottets straffvärde för en vuxen motsvarar livstids fängelse. Rätten fann att den strafflängd som ungdomsreduktionen i enlighet med praxis ska beräknas på är 18 års fängelse om straffvärdet för en vuxen lagöverträdare motsvarar livstids fängelse. Med hänsyn till den tilltalades ålder vid brottet bestämdes straffets längd till motsvarande 1/3 vilket motsvarar 6 års fängelse. Hovrätten konstaterade att då ingen villkorlig frigivning förekommer vid slutna ungdomsvård ska straffets längd beräknas till 2/3 av den längd som straffet hade bestämts till om påföljden istället hade bestämts till fängelse. Rätten fann därför att påföljden skulle bestämmas till slutna ungdomsvård i fyra år.

6.3.2 Kommentar:

I detta av media mycket uppmärksammade målet där en 16 årig pojke tog livet av sin syster medelst mer än 100 knivhugg fann hovrätten att påföljden i enlighet med praxis skulle bestämmas till slutna ungdomsvård i 4 år. Hovrätten redogör i domskälen pedagogiskt för de överväganden som har gjorts i påföljdsdelen och det kan möjligen inte uteslutas att det stora mediala intresset för målet inspirerade rätten till att skriva domskälen särskilt klart och koncist.

Hovrätten beskriver på ett lättillgängligt vis varför påföljden ska bestämmas till 4 års slutna ungdomsvård och konstaterar att då den som har begått brott innan 21 års ålder inte kan dömas till livstidsfängelse ska straffet i enlighet med förarbetsuttalanden och praxis istället beräknas på motsvarande arton års fängelse. För en sjuttonårig lagöverträdare beräknas straffets längd normalt sett till en tredjedel av vad som hade valts för en vuxen. I detta fallet landar bedömningen då i att påföljden bör bestämmas till sex års fängelse. Då ingen villkorlig frigivning förekommer från slutna ungdomsvård motsvarar 6 års fängelse 4 års slutna ungdomsvård. Hovrättens bedömning i påföljdsfrågan synes vara helt i enlighet med gällande rätt och följer aktuell praxis.

Åklagaren och målsägandebiträdet i målet uttalade sig efter det att hovrättens dom meddelats och de båda synes mena att nuvarande praxis eventuellt inte möjliggör att påföljden blir tillräckligt ingripande för unga lagöverträdare som har begått brott som för en vuxen motsvarar livstidsfängelse.¹⁵⁸ Åklagaren framhöll att praxis möjligen borde ändras på grundval av att allt fler unga begår grova brott.¹⁵⁹ I förarbetsuttalande till 1989 års påföljdsreform framhölls att det i första hand är lagstiftaren som beslutar om straffskalorna och som också har möjlighet att då väga in om en viss typ av brottslighet har blivit grövre eller mer utbredd.¹⁶⁰ Det framhölls dock att det i undantagsfall kan finnas anledning för domstolarna att i enskilda fall beakta sådana förändringar i brottsligheten och därmed försöka stävja utvecklingen genom förändrad praxis.¹⁶¹ En sådan uttrycklig möjlighet att i rättstillämpningen beakta allmänpreventiva intressen genom en förändrad straffvärdebedömning i enskilda fall upprepas i det aktuella lagförarbetet.¹⁶² Av praxis framgår att en sådan ändrad bedömning av straffvärdet i enskilda fall bör ske med försiktighet och det framgår åtminstone av domslut från HD en sådan ändrad bedömning förutsätter att det

---

¹⁵⁸ Se Törnberg, U. (2013). Hedersmordet väcker frågor om straff för unga. Sydsvenska Dagbladet, 8 maj. S. A10.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Prop. 1987/88:120 s. 37.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Se Prop. 1987/88:120 s. 100.

finns objektivt vederlagda belägg för att en viss typ av brottslighet har blivit vanligare och grövre.¹⁶³ Det har också i doktrinen framhållits att ändringar av straffvärdet med skäl av brottslighetens utveckling är en fråga som i första hand bör bli föremål för lagstiftaren och inte för domstolarna att ändra i enskilda fall.¹⁶⁴

6.3.3 Svea Hovrätt, Mål nr B 11016-12, Dom 2013-01-25

I målet där saken var grov misshandel m.m var en av de tilltalade 17 år vid gärningstillfällena såväl som vid tiden för dom i tingsrätten.¹⁶⁵ Den tilltalade förekom under sju avsnitt i belastningsregistret och hade tidigare dömts till ungdomstjänst 20 timmar vilken ännu inte hade fullföljts. Den tilltalade hade sedermera även dömts för narkotikabrott till ungdomsvård. Tingsrätten fann att den tilltalades samlade brottslighet för en vuxen lagöverträdare motsvarade fängelse i två år och tre månader. Med hänsyn till den tilltalades ålder vid brotten bedömde tingsrätten straffmättningsvärdet motsvara nio månaders fängelse. Av kriminalvårdens yttrande framgick att den tilltalade hade ett uttalat övervakningsbehov på grund av risken för fortsatt brottslighet. Av socialtjänstens yttrande framgick att den tilltalade inte var lämplig för ungdomstjänst och att han hade ett särskilt vårdbehov. Såvitt framgår av tingsrättens domskäl gav dock socialtjänsten inget förslag på hur detta vårdbehov skulle kunna tillgodoses. Vidare framgick att den tilltalade avböjde insatser från socialtjänsten för att bryta sitt kriminella beteende och sin ogynnsamma utveckling samt att behandling i öppenvård inte kunde tillgodose den tilltalades behov av vård.

Tingsrätten uttalade att den tilltalade tidigare återfallit i brott och att risken för ytterliggare återfall var hög. Brotten befanns vidare vara av allvarligt slag och den samlade brottslighetens straffvärde var högt. Tingsrätten fann därför att det förelåg synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse och domstolen bestämde påföljden till slutna ungdomsvård i 6 månader. Tingsrätten uttalade i domskälen att annan påföljd än en frihetsberövande sådan var utesluten eftersom en skyddstillsyn var utesluten då den inte kunde förenas med samhällstjänst och att den tilltalade inte hade ansetts lämplig att utföra ungdomstjänst.

Hovrätten gjorde inte någon annan bedömning än tingsrätten varken i fråga om valet av påföljd eller straffmätning och fastställde därför tingsrättens i dessa avseenden.

6.3.4 Kommentarer:

I fallet bedömde rätten straffmättningsvärdet av den tilltalades brottslighet motsvara nio månaders fängelse. Denna omständighet torde inte ensamt skapa en presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse eller slutna ungdomsvård. Vid bedömningen av om det förelåg synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse synes domstolen även beaktat att den tilltalade återfallit i brott och att brotten var av allvarligt slag, vilket kan syfta till brottets art. Tingsrättens domskäl kan möjligen tolkas som så att det i sig inte vore nödvändigt att bestämma påföljden till slutna ungdomsvård om någon annan mindre ingripande påföljd vore möjlig att väljas. Den tilltalade hade inte befunnits lämplig att utföra ungdomstjänst och någon vårdplan hade av socialtjänstens inte presenterats för domstolen. Tingsrätten synes ha beaktat möjligheten att bestämma påföljden till skyddstillsyn men fann att det inte var möjligt då den inte kunde förenas med samhällstjänst samtidigt som den tilltalade inte hade ansetts lämplig att utföra ungdomstjänst.

---

¹⁶³ Se NJA 2000 s. 432.

¹⁶⁴ Se Holmqvist, L. Påföljdsbestämning för unga lagöverträdare. JT, nr 4/2000/01. s. 918 f.

¹⁶⁵ Södertörns tingsrätt Mål nr B 12951-12 – Dom 2012-11-19

Såsom framgick av socialtjänstens yttrande hade den tilltalade ett särskilt vårdbehov. Det bör noteras att domstolen svårligen kunde ta ställning till om ungdomsvård skulle vara tillräckligt ingripande när socialtjänsten inte hade presenterat några planerade åtgärder.

Valet av påföljden slutna ungdomsvård torde medföra att den tilltalades behov av vård kan tillgodoses under verkställigheten av den slutna ungdomsvården. Behov av vård ska inte utgöra ett skäl för att bestämma påföljden till slutna ungdomsvård och så verkar inte heller ha varit fallet. Det kan diskuteras om inte den tilltalades vård- och övervakarbehov hade kunnat tillgodoses genom en skyddstillsyn. Domstolen synes förkasta denna möjlighet då den inte hade varit tillräckligt ingripande men hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet. Ett alternativ vore dock att bestämma påföljden till skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelsestraff. Det torde tillgodose den unge lagöverträdarens behov samtidigt som det vore tillräckligt ingripande. En sådan lösning torde vara att anse som mindre ingripande än ett längre frihetsberövande i form av slutna ungdomsvård samtidigt som den unges övervakarbehov kan tillgodoses under en längre tidsperiod.

6.3.5 Hovrätten över Skåne och Blekinge, Mål nr B 1814-12, Dom 2012-07-23

I målet hade en femtonårig pojke som var dansk medborgare tillika boende i Danmark gripits av svensk tull på ett tåg på väg till Malmö med en väska innehållandes närmare nio kilo cannabisharts, som är narkotika. Den tilltalade erkände gärningen som rubricerades som grov narkotikasmuggling. Av en tidigare utredning framgick att den tilltalade sedan flera år missbrukat cannabis och hade ett arbetsminne långt under normal nivå. Vidare hade den tilltalade enligt vad som framgår av domskälen ”...enligt utredningen svårt att sätta igång, planlägga, organisera och hålla fast vid framtidsorienterad problemlösning.” Tingsrätten uttalade att några ytterligare förmildrande eller försvårande omständigheter inte hade framkommit.¹⁶⁶ Tingsrätten fann att brottslighetens straffvärde med hänsyn till narkotikans art och gärningens straffvärde för en vuxen motsvarade fängelse i cirka två år och sex månader. Med hänsyn taget till den tilltalade ålder och personliga förhållanden fann tingsrätten att straffmättningsvärdet motsvarade fängelse i fyra månader och bestämde påföljden till slutna ungdomsvård i tre månader. Den tilltalade dömdes även till utvisning ur riket med förbud att återvända inom fem år.

Den tilltalade överklagade till hovrätten och yrkade att hovrätten ogillar utvisningen eller i vart fall sätter ned tiden inom vilken han förbjuds att återvända till Sverige. Den del av tingsrättens dom som avsåg dom på slutna ungdomsvård tre månader överklagades inte och stod därför fast.

6.3.6 Kommentar:

Det synes vara mycket ovanligt att så ung lagöverträdare som en femtonåring döms till en frihetsberövande påföljd. Med beaktade av den reducering av straffvärdet som ska göras med hänsyn till den tilltalades ungdom måste straffvärdet ensamt vara mycket högt för att det ska föreligga synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse för en femtonårig lagöverträdare. I detta avgörande fann tingsrätten att brottets straffmättningsvärde motsvarade fängelse i fyra månader. Detta torde i sig inte tillnärmelsevis utgöra synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse. Narkotikabrott som inte är ringa har i praxis bedömts vara ett s.k. artbrott och Högsta domstolen har i ett avgörande funnit att påföljden skulle bestämmas till fängelse där straffvärdet för en vuxen lagöverträdare motsvarade tre månaders

---

¹⁶⁶ Malmö tingsrätt Mål nr B 2573-12 – Dom 2012-05-29.

fängelse.¹⁶⁷ Här finns det skäl att uppmärksamma departementschefens uttalande i påföljdsbestämningspropositionen där det framhölls att det för unga lagöverträdare är svårt att ange situationer där brottets art leder till slutsatsen att påföljden måste bestämmas till fängelse.¹⁶⁸

Av tingsrättens domskäl framgår inte varför en mindre ingripande påföljd inte ansågs kunna väljas. En möjlig förklaring kan vara att rätten ansåg det mindre lämpligt att välja en icke frihetsberövande påföljd då den tilltalade inte var bosatt i Sverige.

6.3.7 SVEA HOVRÄTT, Mål nr B 4140-12, Dom 2012-06-29

I målet där saken var grovt rån var en av de tilltalade, FL, vid brottstillfället 17 år och förekom sedan tidigare i belastningsregistret med två avsnitt. Tingsrätten fann att brottets straffvärde för en vuxen motsvarade fängelse i 6 år.¹⁶⁹ Domstolen fann att det, med hänsyn till brottets straffvärde och art, fanns synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse men att den istället kunde bestämmas till slutna ungdomsvård. Tingsrätten noterade att den tilltalade hade fyllt 18 år cirka en månad efter gärningstillfället men bedömde att straffmättningsvärdet skulle bestämmas till cirka en tredjedel av straffvärdet för en vuxen. Med beaktande av att det inte sker någon villkorligt frigivning från slutna ungdomsvård bestämde tingsrätten påföljden till slutna ungdomsvård 1 år och 4 månader.

Hovrätten fann att den samlade brottsligheten för en vuxen motsvarade fängelse i 4 år. Då den tilltalade var nästan 18 år vid brottstillfället bedömde hovrätten att straffvärdet med hänsyn till den tilltalades ålder inte borde justeras med mer än hälften. Hovrätten fann således att straffmättningsvärdet motsvarade fängelse i 24 månader och bestämde likt tingsrätten påföljden till slutna ungdomsvård 1 år och 4 månader.

6.3.8 Kommentar:

I detta mål synes domstolarna inte uppehållit sig vid fråga av om den tilltalades ålder kunde utgöra ett särskilt skäl mot att bestämma påföljden till fängelse istället för slutna ungdomsvård. Det finns heller inte något som talar för att så hade varit fallet. Straffmättningsvärdet av den tilltalades brottslighet kan ensamt skapa en presumtion för att en frihetsberövande påföljd bör väljas.

6.4 Fall där påföljden bestäms till skyddstillsyn i förening med fängelse

6.4.1 Solna Tingsrätt, Mål nr B 2294-12, Dom 2012-12-17

I detta mål var en av de tilltalade, SC, vid tiden för tingsrättens dom 18 år och vid gärningstillfället 17 år gammal. Saken i målet var grov stöld vilken av tingsrätten bedömdes vara av rånliknande karaktär där en väska innehållandes kontanter tillgripits från en värdetransport. Den tilltalade förekom i belastningsregistret under sex avsnitt, varav fyra avsåg rån och stöld respektive förberedelse därtill och hade tidigare dömts till ungdomsvård, i förekommande fall i kombination med böter eller ungdomstjänst. Vid tiden för dessa gärningar var den tilltalade 15 respektive 16 år gammal.

---

¹⁶⁷ NJA 2001 s. 569.

¹⁶⁸ Prop. 1987/88:120 s. 103.

¹⁶⁹ Attunda tingsrätt Mål nr B 1311-12 – Dom 2012-04-25.

Av frivårdens yttrande framgick att det förelåg en förhöjd risk för återfall i brott och att ett övervakarbehov förelåg. Tingsrätten bedömde att straffvärdet för en vuxen lagöverträdare motsvarade fängelse 1 år och 6 månader. Tingsrätten ansåg att det mot bakgrund av straffvärdet, att det var fråga om återfall i brott samt att gärningens rånliknande karaktär i ”arthänseende” i det närmaste var att likställa med rån gjorde att det förelåg synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse.

Den tilltalade var vid tiden för tingsrättens dom 18 år och 8 månader gammal. Tingsrätten uttalade att det i och för sig fanns synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse men att påföljden mot bakgrund av den tilltalade relativt ringa ålder och övervakarbehov istället skulle bestämmas till skyddstillsyn i förening med fängelse i 2 månader.

6.4.2 Kommentar:

I målet fann tingsrätten att straffvärdet av den tilltalades brottslighet för en vuxen lagöverträdare motsvarade fängelse i 1 år och 6 månader. Efter att hänsyn tagits till den tilltalades ungdom torde straffmättningsvärdet kunna bestämmas till cirka en tredjedel av straffvärdet vilket är 6 månader. Enbart straffmättningsvärdet torde således inte tala för att det förelåg en presumtion för att bestämma påföljden till fängelse. Vid bedömningen att det förelåg synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse synes domstolen utöver straffvärdet tagit hänsyn till att det var fråga om återfall i brott samt att gärningen i ”arthänseende” i det närmaste var att likställa med rån. Det är oklart om domstolen med sin formulering menar att stöldbrottet i påföljdsvalet till fullo ska behandlas som om det vore ett rånbrott. Oaktat att domstolen fann att det förelåg synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse bestämdes påföljden till skyddstillsyn i förening med fängelse i 2 månader. Detta påföljdsval är att bedöma som mindre ingripande än ett längre fängelsestraff och tillgodoser den unge lagöverträdarens övervakarbehov. Frivårdens yttrande om att ett övervakarbehov förelåg torde spelat stor roll vid domstolens val av påföljd.

6.4.3 Hovrätten över Skåne och Blekinge, Mål nr: B 1509-11, Dom 2011-07-11

I tingsrätten dömdes en av de tilltalade för grov vårdslöshet i trafik, olovlig körning samt grovt narkotikabrott till slutna ungdomsvård i åtta månader.¹⁷⁰ Den tilltalade, EB, var vid gärningstillfällena 17 år gammal och hade tidigare dömts för stöld till ungdomstjänst i 50 timmar vilken han inte hade påbörjat. Den samlade brottsligheten bedömdes för en vuxen motsvara fängelse i tre år och tingsrätten uttalade att brottslighetens art samt straffvärde talade starkt för att påföljden måste bestämmas till fängelse, med hänsyn till den tilltalade ålder bestämdes dock påföljden istället till slutna ungdomsvård åtta månader.

Den tilltalade tillstod att han hade testat narkotika men förnekade att han hade ett narkotika beroende. Av ordförandens skiljaktiga mening framgår att det under förhandlingarna framgick att den tilltalade missbrukade i vart fall cannabis och att det indikerade ett större behov av vård än vad som framkommit av socialtjänstens utredning. Ordföranden fann att den tilltalade var i behov av stödjande åtgärder vilket skulle kunna tillgodoses inom ramen för en skyddstillsyn. Med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art var det dock nödvändigt att förena skyddstillsynen med fängelse om tre månader för att påföljden skulle bli tillräckligt ingripande. Överröstad i frågan om val av påföljd var ordföranden i övrigt enig med majoriteten.

---

¹⁷⁰ Malmö tingsrätt Mål nr B 10855-10 – Dom 2011-05-05.

Hovrätten anslöt sig till tingsrätten bedömning av den samlade brottslighetens straffvärde och fann liksom tingsrätten att det med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art förelåg synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse. Hovrätten delade emellertid den bedömning som ordföranden gett uttryck för i sin skiljaktiga mening att fann att, med hänsyn av vad som framkommit gällande den tilltalades personliga förhållanden, den lämpligaste påföljden för skyddstillsyn. Hovrätten ansåg dock att påföljden måste bestämmas till skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelse straff för att den ska vara att anse som tillräckligt ingripande. Hovrätten bestämde därför med tillämpning av 28 kap. 3 § BrB påföljden till skyddstillsyn i förening med fängelse tre månader.

6.4.4 Kommentar:

Av såväl ordförandens skiljaktiga mening i tingsrättsavgörande som i hovrättens domskäl framgår med tydlighet varför en skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelsestraff bör väljas. Synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse fanns enligt hovrätten men mot bakgrund av den tilltalades personliga förhållanden bedömdes en skyddstillsyn bäst tillgodose dennes behov av stödjande åtgärder. Avgörande utgör ett tydligt exempel på hur hänsyn kan tas till den s.k. behandlingstanken vid val av påföljd för unga lagöverträdare.

6.5 Fall där påföljden bestäms till skyddstillsyn

6.5.1 Hovrätten för västra Sverige, Mål nr B 1129-12, Dom 2012-03-09

I detta mål dömde tingsrätten en av de tilltalade, som var strax över 17 år vid gärningstillfällena, för våldtäkt och försök till våldtäkt.¹⁷¹ Domstolen fann att den brottslighet som den tilltalade hade gjort sig skyldig till hade ett så högt straffvärde att det trots den tilltalades ålder fanns skäl att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård. Socialtjänsten föreslog i sitt yttrande att tingsrätten skulle döma den tilltalade till kontraktsvård i enlighet med frivårdens förslag. Tingsrätten fann att det behandlingsprogram som frivården föreslagit var ingripande och särskilt anpassat för sexualbrottsdömda. Med hänsyn därtill och med beaktande av att den tilltalade varit frihetsberövad som anhållen och häktad under en tid om tre veckor bestämde tingsrätten påföljden till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan. Domstolen bestämde det så kallade alternativstraffet till fängelse 8 månader.

Hovrätten fann att det samlade brottsligheten för en vuxen motsvarade fängelse i tre år och sex månader och fann att straffvärdet efter det att den tilltalades ungdom beaktats motsvarade fängelse i ett år och två månader. Hovrätten konstaterade att straffmättningsvärdet var så högt att det utgjorde synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse. I likhet med tingsrätten fann dock hovrätten att den skyddstillsyn med behandlingsplan som föreslagits var så ingripande att den, när hänsyn tagits till den tid som den tilltalade varit frihetsberövad i målet, kan anses vara en tillräckligt ingripande påföljd. Hovrätten ändrade dock det s.k. alternativstraffets längd till att motsvara straffmättningsvärdet av den samlade brottsligheten och bestämde i enlighet med kriminalvårdens förslag övervakningstiden till 18 månader.

Det bör lyftas fram att målet överklagades till Högsta domstolen som meddelade prövningstillstånd.¹⁷² De tilltalade yrkade att Högsta domstolen måtte ogilla åtalerna och skadeståndsanspråken. I Högsta domstolen åberopade de tilltalade en filmsekvens som visade en del av det samlag som avsågs i en av åtalspunkterna. Filmen hade tagits med en av de tilltalades mobiltelefon och raderats samma kväll, först efter det att hovrätten hävt beslaget av

¹⁷¹ Göteborgs tingsrätt Mål nr B 14869-11 – Dom 2011-12-19.

¹⁷² Högsta domstolen Mål nr B 1644-12.

mobiltelefonen kunde filmen återskapas. Filmsekvensen utgjorde således ny bevisning i Högsta domstolen. HD fann att sedan prövningstillstånd i målet meddelats ska all tillgänglig bevisning prövas i ett sammanhang och att denna prövning i första hand ankom på hovrätten. Högsta domstolen undanröjde därför hovrättens dom och visade målet åter till hovrätten för ny prövning. Hovrätten kom sedermera att ogilla åtalet och att upphäva den tidigare domen.¹⁷³ Då den del av rättens bedömning som primärt är av intresse här utgörs av påföljdsvalet hindrar inte tillkomsten av ny bevisning och HD:s återvisning av målet till hovrätten mig från att här undersöka rättsfallet.

6.5.2 Kommentar:

Hovrätten fann att straffmättningsvärdet för den samlade brottsligheten motsvarade fängelse i ett år och två månader vilket kan anses medföra en presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse eller slutet ungdomsvård. Hovrätten ansåg att det på grundval av det höga straffmättningsvärdet förelåg synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse men fann att den föreslagna skyddstillsynen med behandlingsplan var tillräckligt ingripande. Av rättens domskäl framgår inte om de tilltalade bedöms ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd. Inte heller framgår det om valet av skyddstillsyn med behandlingsplan bedöms vara en mer lämplig påföljd på grund av de tilltalades personliga förhållanden eller någon annan omständighet. Hovrätten synes välja påföljden på den grund att den är tillräckligt ingripande samt att behandlingsplanen var särskilt anpassad för sexualbrottslingar samtidigt som påföljden är att anse som mindre ingripande än fängelse.

Detta rättsfallsavgörande kan jämföras med det tidigare kommenterade avgörandet av Svea hovrätt i mål nr B 5287-12 där de två yngre av de tilltalades brottslighet bedömdes svara mot ett straffmättningsvärde motsvarande tio månaders fängelse. I det fallet fann hovrätten att det förelåg synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse mot bakgrund av brottslighetens art, som även det var våldtäkt, samt brottens straffvärde. Såvitt framgår av det rättsfallsavgörandet hade inte något förslag om skyddstillsyn med behandlingsplan lämnats.

Det synes vara som så att socialnämndens yttrande kan få stort genomslag vid valet av påföljd. I mål nr B 1129-12 föreslog socialtjänsten en vårdplan som av rätten bedömdes som lämplig och tillräckligt ingripande och en frihetsberövande påföljd kunde därför undvikas. I det likartade målet med mål nr B 5287-12 var brottet även där våldtäkt det bedömda straffmättningsvärdet var även det ungefär lika högt. Det är oklart vilka, om några, åtgärder som föreslogs av socialtjänsten och det är därför svårt att helt jämföra domstolarna bedömning i de två fallen. Det är dock värt att notera att socialtjänstens yttrande kan spela en avgörande roll i rättens val av påföljd och att det vore olyckligt om geografiska skillnader inverkar på innehållet i socialtjänstens yttranden och därmed i förlängningen för lika brott som i allmänhet ska behandlas lika.

---

¹⁷³ Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B 4599-12 - Dom 2013-05-03.

6.6 Sammanfattande tabeller och kommentarer

I syfte att lättare kunna observera mönster i de olika domstolarnas påföljdsbestämning sammanställs de i kapitel 6 uppmärksammade rättsfallen i tabeller där de faktorer som läggs till grund för valet av påföljd presenteras åtskilda i kolumner.

I tabell 1 presenteras de mål som behandlats i kapitel 6 i den ordning som de där har behandlats vilket innebär att de är ordnade under den påföljd för brott som bestämdes i sista instans samt att de inom dessa påföljds kategorier är ordnade efter tiden för målens avgörande. I den första kolumnen syns den tilltalades ålder vid tiden för gärningen. Med ålder vid lagföring avses den tilltalades ålder vid tiden för avgörande i sista instans vilket i förekommande fall således avser åldern vid tiden för avgörandet i hovrätten. Med särskilt vårdbehov avses bedömningen av om den unge har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Synnerliga skäl avser rättens bedömning om det i enlighet med 30 kap. 5 § 1 stycket BrB förelegat synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse. Kolumnen rubricerad särskilda skäl syftar till särskilda skäl att bestämma påföljden till fängelse istället för sluten ungdomsvård med stöd av 32 kap. 5 § 1 stycket BrB.

Tabell 2 kompletterar tabell 1 genom att uppmärksamma domstolarnas uppskattning av straffmättningsvärdet för den samlade brottsligheten i de respektive avgörandena. Med begreppet straffmättningsvärde avses brottets straffvärde efter det att billighets skäl samt den tilltalades ungdom har beaktats och redogörs för med den längd som straffet hade bestämts till om påföljden hade bestämts till fängelse. Tillsammans med straffmättningsvärdet framställs rättens val av påföljd och längden därav. För de mål som har behandlats i två instanser presenteras endast hovrättens val av påföljd samt uppskattning av den samlade brottslighetens straffmättningsvärde. Detta görs i syfte att inte göra tabellerna alltför svåröverskådliga.

Tabell 1.

Mål nr.	Ålder vid brott	Ålder vid lagföring	Särskilt vårdbehov	Synnerliga skäl	Särskilda skäl	Påföljd	Längd
B 5287-12	17	19	Nej	Ja	Ja	Fängelse	10 mån.
B 1545-11	17	19	Nej	Ja	Ja	Fängelse	1 år 3 mån.
B 334-13	17 ¹⁷⁴	18	Nej	Ja	Nej	Sluten ungdomsvård	4 år
B 11016-12	17	18	Ja	Ja	Nej	Sluten ungdomsvård	6 mån
B 1814-12	15	15	Nej	Ja	Nej	Sluten ungdomsvård	3 mån.
B 4140-12	17	18	Nej	Ja	Nej	Sluten ungdomsvård	1 år 4 mån.
B 2294-12	17	19	Nej	Ja	Ja	Skyddstillsyn + fängelse	2 mån.
B 1509-11	17	18	Nej	Ja	Ja	Skyddstillsyn + fängelse	3 mån.
B 1129-12	17	18	Nej	Ja	Nej	Skyddstillsyn m. behandlingsplan	

¹⁷⁴ Den tilltalade fyllde 17 år en vecka efter brottet och behandlades i straffmättningshänseende som om han just hade fyllt 17 år.

Tabell 2.

Mål nr.	Straffmättningsvärde	Påföljd	Längd
B 5287-12	10 månaders fängelse	Fängelse	10 mån.
B 1545-11	1 år 3 månaders fängelse	Fängelse	1 år 3 mån.
B 334-13	6 års fängelse	Sluten ungdomsvård	4 år
B 11016-12	9 månaders fängelse	Sluten ungdomsvård	6 mån.
B 1814-12	4 månaders fängelse	Sluten ungdomsvård	3 mån.
B 4140-12	2 års fängelse	Sluten ungdomsvård	1 år 4 mån.
B 2294-12	6 månaders fängelse ¹⁷⁵	Skyddstillsyn + fängelse	2 mån.
B 1509-11	1 års fängelse	Skyddstillsyn + fängelse	3 mån.
B 1129-12	1 år 2 månaders fängelse	Skyddstillsyn m. behandlingsplan	Framgår ej.

¹⁷⁵ Hovrätten uppgav i domskälen att straffvärdet av den samlade brottsligheten för en vuxen motsvarade fängelse i 1 år och 6 månader men preciserade inte närmare vad straffet hade blivit om påföljden hade bestämts till fängelse i det enskilda fallet. Ett straffmättningsvärde motsvarande 6 månaders fängelse utgör således en egen grov estimering grundad på den tabell som finns återgiven i Jareborg, N och Zila, J, Straffrättens påföljdslära, s. 153.

Inledningsvis kan det konstateras att den tydligaste avvikelser från de eventuella mönster som kan stå att finna i tabell 1 utgörs av mål nr B 1814-12 i vilket en femtonårig lagöverträdare dömdes till tre månaders sluten ungdomsvård. I övrigt var alla lagöverträdare sjutton år vid gärningstillfället vilket möjligen kan indikera att domstolarna främst överväger att bestämma påföljden till fängelse eller sluten ungdomsvård i de fall där den tilltalades ålder är något högre.

Såvitt följer av tabell 1 är det inte alldeles enkelt att identifiera mönster över de faktorer som inverkar på rättens val av påföljd. Det står klart att i de två fall där påföljden har bestämts till endast fängelse var de tilltalade i båda fallen 19 år gamla vid tiden för dom. I de respektive målen torde straffets längd om det istället bestämts till sluten ungdomsvård blivit cirka 7 respektive 10 månaders sluten ungdomsvård. Syftet med att eventuellt inte döma unga lagöverträdare i fall där lång tid har förflutit innan lagföringen är att de kan bedömas åldersmässigt inte passa in i strukturen på de slutna ungdomshemmen. Det är emellertid inte självklart att en nittonåring som döms till 7 respektive 10 månaders sluten ungdomsvård skulle vara olämpliga att verkställa påföljden i ett slutet ungdomshem. Den faktiska förändringen i åldersstrukturen torde inte förändras nämnbart jämfört med exempelvis en artonårig lagöverträdare som döms till 16 månaders sluten ungdomsvård. I de fall där påföljden bestäms till skyddstillsyn i förening med fängelse har de tilltalade vid tiden för lagföring varit myndiga. Så är emellertid fallet även genomgående i de i tabellen listade fallen med undantag för den femtonåring som dömdes till sluten ungdomsvård i mål nr B 1814-12.

Tabell två redogör för det straffmättningsvärde som domstolarna i de olika målen funnit att brottsligheten motsvarar. Med straffmättningsvärde avses straffvärdet efter det att hänsyn tagits till den tilltalades ungdom med stöd av 29 kap. 7 § BrB. Tabellen redogör även för valet av påföljd i de olika avgörandena och den längd som påföljden bestämts till. Såvitt framgår av tabellen har påföljden bestämts till skyddstillsyn i förening med fängelse om två respektive tre månader i fall där straffmättningsvärdet bedömts motsvara fängelse i sex respektive tolv månader. Det är tydligt att i andra fall har bestämts till fängelse respektive sluten ungdomsvård i andra avgöranden där det s.k. straffmättningsvärdet bedömts motsvara fängelse i såväl kortare som längre tid än vad som varit fallet när påföljden bestämts till skyddstillsyn i förening med fängelse. Av detta följer att det är svårt att enbart på grundval av de i tabellen uppställda faktorerna dra slutsatser av hur det s.k. straffmättningsvärdet påverkar domstolarnas val av påföljd. Andra faktorer såsom eventuellt missbruk av narkotika eller andra droger såväl som den tilltalades sociala förhållanden i övrigt kan möjligen bidra till att förklara domstolarnas val av påföljd i de enskilda fallen.

7. Påföljdsutredningens förslag

Under föregående år presenterade den s.k. påföljdsutredningen till betänkande med förslag till en reform av påföljdssystemet, detta förslag inkluderar även ändringar i påföljdssystemet för unga lagöverträdare. De förslag till ändringar i påföljdssystemet för unga lagöverträdare kommer här att behandlas relativt översiktligt men med särskilt fokus på de förslag till ändringar som kan påverka bedömningen av när påföljden bör bestämmas till fängelse respektive slutna ungdomsvård. Avsnittet syftar också till att utreda hur de föreslagna ändringarna kan komma att förhålla sig till de straffrättsliga principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens och om dess inflytande kan komma att öka avseende påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

År 2009 tillsatte regeringen en utredning i syfte att göra en översyn av påföljdssystemet avseende såväl vuxna som unga lagöverträdare. Påföljdsutredningens förslag presenterades genom betänkandet SOU 2012:34 Nya Påföljder. Betänkandet är mycket utförligt och kan inte här redogöras för i sin helhet. I det följande kommer utredningens synpunkter på påföljdssystemet för unga lagöverträdare samt dess förslag på ändringar att presenteras. Med unga lagöverträdare avses även i det följande lagöverträdare som har begått brott innan 18 års ålder. Den del av betänkandet som särskilt avser påföljdssystemet för unga lagöverträdare och de särskilda ungdomspåföljderna återfinns i betänkandets tredje band. I ett avgränsande syfte kommer inte de delar av betänkandet som behandlar lagöverträdare som har begått brott efter 18 års ålder men innan 21 års ålder att behandlas. Fokus placeras genomgående på när de frihetsberövande påföljderna bör väljas för unga lagöverträdare.

I betänkandet framhålls att samma allmänna utgångspunkter bör gälla för påföljdssystemet för unga lagöverträdare som det för vuxna lagöverträdare. Utredningen betonar vikten av att straff uppfattas som tillräckligt ingripande i förhållande till brottets svårhet för att bibehålla allmänhetens förtroende för rättsväsendet.¹⁷⁶ Samtidigt lyfts vikten av att humanitetsprincipen iakttas fram och utredningen påminner om att domstolarna inte bör välja påföljder som är mer ingripande än vad som är nödvändigt.¹⁷⁷ Det bör också noteras att det i betänkandet entydigt konstateras att ännu en utgångspunkt i utredningen utgörs av att de straffrättsliga principerna om proportionalitet, förutsebarhet och ekvivalens ska gälla även unga lagöverträdare.¹⁷⁸

I utredningens förslag framhålls att behandlingen av unga lagöverträdare bör ske med utgångspunkt ur ett barnperspektiv och att påföljdssystemet bör vara inriktat mot att stävja den unges ogynnsamma utveckling och förhindra återfall i brott.¹⁷⁹ Det poängteras i betänkandet att barnperspektivet riskerar att gå förlorat om påföljderna för unga lagöverträdare inte inriktas mot att förhindra återfall i brott.¹⁸⁰ Utredningen konstaterar att det är nödvändigt att kompromissa mellan de olika bakomliggande syftena i behandlingen av unga lagöverträdare i påföljdssystemet och att samtidigt som det föreligger ett behov av att behandla unga lagöverträdare i syfte att stävja det ogynnsamma beteendet och förhindra fortsatt brottslighet är det nödvändigt att påföljderna är tillräckligt ingripande ur ett straffrättsligt perspektiv.¹⁸¹ I påföljdsutredningen påpekas att dessa motstående intressen inte i

---

¹⁷⁶ SOU 2012:34, Band 3, s. 359.

¹⁷⁷ SOU 2012:34, Band 3, s. 360.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ SOU 2012:34, Band 3, s. 362.

sig utgör ett problem då något alternativ till att kompromissa mellan dem inte finns däremot framhålls vikten av att påföljderna upplevs som tillräckligt ingripande för att bibehålla påföljdssystemets trovärdighet.¹⁸²

Ett stort reformförslag som framförs i påföljdsutredningens betänkande är att en ny påföljd i form av villkorligt fängelsestraff bör införas i påföljdssystemet.¹⁸³ I samband med införandet av den nya påföljden föreslås samtidigt även att påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn avskaffas till förmån för villkorligt fängelse.¹⁸⁴ I utredningens betänkande framhålls att införandet av villkorligt fängelse skulle göra påföljdssystemet mindre komplext och öka förutsebarheten.¹⁸⁵ Av utredningens förslag följer att rätten bör kunna bestämma påföljden till villkorligt fängelse om det samlade straffmätningvärdet inte uppgår till mer än motsvarande ett års fängelse.¹⁸⁶ Vidare framhålls att det bör föreligga en presumtion för att påföljden ska bestämmas till villkorligt fängelse om straffet som ska utdömas inte överstiger ett års fängelse.¹⁸⁷ Angående den övre gränsen för när påföljden kan bestämmas till villkorligt fängelse uttalas att ingen fast övre gräns bör sättas men att påföljden som huvudregel inte bör bestämmas till villkorligt fängelse om straffets längd uppgår till mer än två års fängelse.¹⁸⁸ Den tröskeleffekt som kan uppstå vid valet av villkorligt respektive ovillkorligt fängelse föreslås kunna minskas genom att tilläggsåtgärderna till villkorligt fängelse blir mer ingripande ju mer allvarlig brottsligheten är.¹⁸⁹

I utredningens betänkande föreslås att kravet på att det ska finnas synnerliga skäl för att döma unga lagöverträdare till frihetsberövande påföljder ska bibehållas men avseende den föreslagna påföljden villkorligt fängelse anses kravet inte kunna kvarstå.¹⁹⁰ I betänkandet uttrycks att då det finns situationer där de särskilda ungdomspåföljderna inte lämpar sig för den som har begått brott innan arton års ålder, särskilt på grund av den tilltalades ålder vid lagföringen, så kan det inte upprätthållas ett krav på synnerliga skäl för att bestämma påföljden till villkorligt fängelse.¹⁹¹ Det bör dock noteras att utredningen framhåller att unga lagöverträdare som huvudregel bör dömas till någon av de särskilda ungdomspåföljderna.¹⁹²

För att rätten ska kunna bestämma påföljden till ungdomstjänst krävs det enligt 32 kap. 2 § 1 stycket BrB att den tilltalade samtycker till det. Påföljdsutredningen har funnit att övervägande skäl talar för att avskaffa samtyckeskravet och föreslår i betänkandet att samtyckeskravet för ungdomstjänst avskaffas.¹⁹³ Emellertid framhålls det i betänkandet att även om samtyckeskravet avskaffas ska kan den unges inställning till att utföra ungdomstjänst tillmätas betydelse i den lämplighetsprövning som rätten ska genomföra.¹⁹⁴

---

¹⁸² SOU 2012:34, Band 3, s. 362.

¹⁸³ SOU 2012:34, Band 2 s. 163 ff.

¹⁸⁴ SOU 2012:34, Band 2 s. 169 ff.

¹⁸⁵ Se SOU 2012:34, Band 2 s. 166.

¹⁸⁶ Se SOU 2012:34, Band 2 s. 190.

¹⁸⁷ SOU 2012:34, Band 2 s. 193.

¹⁸⁸ Se SOU 2012:34, Band 2 s. 201.

¹⁸⁹ Se SOU 2012:34, Band 2 s. 203 ff.

¹⁹⁰ SOU 2012:34, Band 3, s. 371 f.

¹⁹¹ SOU 2012:34, Band 3, s. 372.

¹⁹² Se SOU 2012:34, Band 3, s. 370.

¹⁹³ SOU 2012:34, Band 3, s. 440 ff.

¹⁹⁴ SOU 2012:34, Band 3, s. 442 ff.

8. Analys

En generell utgångspunkt i behandlingen av unga lagöverträdare är att de i första hand ska bli föremål för insatser inom socialtjänsten och att frihetsberövande påföljder ska undvikas i största möjliga mån. Efter 2007 års påföljdsreform torde möjligheten för domstolarna att undvika frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare vara större än tidigare. Genom att införa ungdomstjänst som en fristående påföljd kan ungdomstjänst väljas även när den unge lagöverträdaren inte bedöms ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd.

Det står klart att det är en sedan lång tid tillbaka grundad uppfattning att unga lagöverträdare på grund av bland annat en större sanktionskänslighet och bristande handlingsinsikt och konsekvenstänkande bör särbehandlas i påföljdssystemet. Den uppfattningen kan den så kallade ungdomsreduktion med stöd av 29 kap. 7 § BrB anses vara ett av de primära uttrycken för. Även om straffens längd minskas för unga lagöverträdare med stöd av denna regel får det, med stöd av de skäl som ligger till grund för bestämmelsen, ur ett generellt perspektiv anses föreligga proportionalitet mellan straffbara begångna brottsliga gärningars svårhet och den bedömning av dess svårhet som tar sig uttryck i det s.k. straffmättningsvärdet.

Domstolarnas tillämpning av regeln om ungdomsreduktion i 29 kap. 7 § BrB och synen på i vilken omfattning straff ska reduceras med hänsyn till den tilltalades ålder synes vara samordnad. I den praktiska tillämpningen iakttas i stor utsträckning en schabloniserad regel över hur mycket straff ska nedsättas baserat på den tilltalades ålder vid tiden för när den brottsliga gärningen begicks. En sådan tillämpning av regeln om ungdomsreduktion är gynnsamt ur det perspektiv att det medför att domstolarnas bedömning i det enskilda fallen blir förutsägbara. Ungdomsreduktion genomförs med stöd av regeln i 29 kap. 7 § BrB och baseras inte på några andra omständigheter än den tilltalades ålder vid tiden för gärningen och reduktionen görs av det straffvärde som gärningen har bedömts motsvara med stöd av bestämmelserna i 29 kap. BrB. Då hänsyn endast tas till den tilltalades ålder medför detta en likvärdig behandling i lika fall, d.v.s. för tilltalade av samma ålder. Skillnader i behandlingen kan emellertid uppkomma om vissa domstolar baserar storleken på ungdomsreduktion på hela år medan andra i sin tur tillämpar en glidande skala som mer i detalj tar hänsyn till den tilltalades ålder.

Gällande brott begångna av unga lagöverträdare kan synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse främst anses finnas i fall där brottslighetens straffvärde är högt. En presumtion för att påföljden bör bestämmas till fängelse anses uppkomma när det s.k. straffmättningsvärdet uppgår till ett års fängelse eller mer. Även brottets art och den tilltalades tidigare brottslighet kan utgöra synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse eller sluten ungdomsvård. Dessa omständigheter torde dock främst spela in vid valet av påföljd när straffmättningsvärdet är högt men inte så högt att det ensamt skapar en presumtion för att bestämma påföljden till fängelse. Det står klart att brottets art inte enskilt bör utgöra synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse, istället bör påföljden som huvudregel istället kunna bestämmas till ungdomstjänst. Det samma gäller avseende om den unge lagöverträdare tidigare har begått brott.

Ju yngre den tilltalade är desto starkare skäl bör det krävas för att bestämma påföljden till fängelse eller sluten ungdomsvård. Det är emellertid svårt att uppskatta hur detta bedöms i praktiken med undantag för det faktum att den tilltalades ålder inverkar på straffmätningen i

sådan mening att den beaktas i högre utsträckning ju yngre den tilltalade är. Även i fall där straffmättningsvärdet är så högt att rätten finner att det föreligger synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse kan en icke frihetsberövande påföljd istället komma att väljas. Avgörande för valet av påföljd kan då vara den tilltalades personliga förhållanden samt rättens beaktande av individualpreventiva aspekter i det enskilda fallet. En bedömning baserad på sådana grunder torde ha den unges bästa för ögonen. Emellertid bör vid valet av frihetsberövande påföljd inga andra omständigheter än brottets straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet ges betydelse. Det kan exempelvis riskeras att en ung lagöverträdare från goda sociala förhållanden har större möjlighet att undvika frihetsberövande påföljd än någon som kommer från mindre väl ordnade sociala förhållanden. Det kan ifrågasättas om en sådan modell vore fullt ut i enlighet med de straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens som ska genomsyra domstolens prövning vid valet av påföljd. Vid påföljdsbestämning för unga lagöverträdare har rätten ett antal möjliga påföljder att beakta såväl som möjligheten att kombinera påföljden med en tilläggsföljd såsom exempelvis ungdomsvård i förening med ungdomstjänst samt skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelsestraff. Skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelsestraff är att anse som mindre ingripande än ett längre fängelsestraff. I många fall kan de unga lagöverträdarna bedömas riskera begå ytterliggare brott samt ha ett övervakarbehov. En skyddstillsyn tillgodoser då den unges personliga behov. I fall av grövre brottslighet synes det vara nödvändigt att kombinera skyddstillsyn med ett kortare fängelsestraff för att påföljden ska vara att anse som tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens art och straffvärde samt den unges tidigare brottslighet. Det kan ifrågasättas hur väl ett bruk av skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelsestraff som alternativ till en längre tids fängelse eller slutna ungdomsvård rimmar med lagstiftarens uttalade intention att minska antalet kortare frihetsberövande, i synnerhet fängelsestraff, för unga lagöverträdare. Vidare har istället för fängelse slutna ungdomsvård anvisats som den i de flesta fall lämpligare påföljden för unga lagöverträdare.

Såvitt framgår av lagförarbetena torde endast den tilltalades ålder vid tiden för lagföring kunna utgöra särskilda skäl mot att bestämma påföljden för unga lagöverträdare till fängelse istället för slutna ungdomsvård. Det står dock klart att även andra omständigheter kan komma att beaktas av domstolarna. I NJA 2001 s. 913 fann Högsta domstolen att påföljden skulle bestämmas till ett kortare fängelsestraff för menedsbrott och gav uttryck för att den påföljden var lämpligare i det enskilda fallet med hänsyn till bland annat att den tilltalades saknade vårdbehov. Det står klart att verkställigheten av slutna ungdomsvård är inriktad på att ge den intagne vård eller annan behandling och det kan ifrågasättas i vilken omfattning detta syfte kan tillgodoses i de fall där straffets längd är kort. Längden på slutna ungdomsvård kan enligt 32 kap. 5 § BrB bestämmas till lägst 14 dagar och det torde vara svårt att på så kort tid påverka den unge intagnes utveckling. Vidare kan det, såsom HD synes ha gjort i NJA 2001 s. 913, ifrågasättas hur lämpligt det är att placera en ung lagöverträdare utan vårdbehov på ett slutet ungdomshem. Kortare frihetsberövande torde kunna undvikas i största möjliga mån genom att påföljden istället kan bestämmas till ungdomstjänst. Emellertid krävs förutom att den tilltalade bedöms lämplig att utföra ungdomstjänst att den tilltalade har gett sitt samtycke för att påföljden ska kunna bestämmas till ungdomstjänst.¹⁹⁵

---

¹⁹⁵ Se 32 kap. 2 § BrB

Det torde vara mindre lämpligt att tillämpa ett resonemang liknande det i NJA 2001 s. 913 för att bestämma påföljden till fängelse istället för slutet ungdomsvård i de fall där rätten finner att en längre frihetsberövande påföljd ska väljas. I sådana situationer torde det vara främmande att den unge tilltalades personliga förhållanden skulle medföra att det vore mindre lämpligt att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård. Inte heller torde det förekomma en avsaknad av vårdbehov i sådan mening som var fallet i NJA 2001 s. 913 där brottet var mened och påföljden skulle bestämmas till fängelse på grundval av brottets art.

Den enda omständighet som bör läggas till grund för bedömningen om det föreligger särskilda skäl för att bestämma påföljden till fängelse istället för slutet ungdomsvård bör vara den tilltalades ålder. Det vore mindre lämpligt att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård i fall där den tilltalade blir lagförd för brott som har begåtts långt tidigare och där den tilltalade åldersmässigt därför inte skulle passa in på ett slutet ungdomshem. Av förarbetena framgår det dock inte alltför tydligt vid vilken ålder en tilltalad är att bedöma som för gammal för att åldersmässigt passa in på ett slutet ungdomshem. Det står klart att det i förarbetena har framförts att åldersstrukturen på de slutna ungdomshemmen torde vara sådana att de intagna huvudsakligen är under 21 år.¹⁹⁶ Det är dock oklart om detta uttalande bör tolkas som att det ur ett generellt perspektiv är lämpligt att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård under förutsättning att verkställigheten avslutas senast när den intagne blivit 21 år gammal. Det står enligt min mening åtminstone klart att domstolarna inte gör en sådan tolkning.

Socialtjänstens och kriminalvårdens yttrande kan spela en stor roll vid rättens bedömning av vilken påföljd som bör väljas. Bedömningen av om ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd föreligger baseras på yttrande upprättade av socialtjänsten vilken agerar efter andra förutsättningar än domstolarna. Vid socialtjänstens bedömning görs en bedömning med hänsyn till den unges personliga och sociala förhållanden. I de av socialtjänsten föreslagna behandlingsplanerna är utgångspunkten att den s.k. behovsprincipen ska tillgodoses vilket innebär att de planerade åtgärder som föreslås ska syfta till att stävja den unges ogynnsamma utveckling och tillgodose dennes behov av vård eller annan åtgärd. Det följer av sakens natur att sådana individuella utredningar inte till fullo kan förväntas uppfylla samma rättssäkerhetskrav som det åligger domstolarna att iaktta. Domstolarna synes tillmäta socialtjänstens yttrande stor betydelse och gör i sådana fall inte egna bedömningar av lämpligheten i föreslagna åtgärder sett till den unge lagöverträdarens behov. Detta måste vara att anse som ett riktigt förfarande då domstolarna rimligen inte kan förväntas besitta den kompetens nödvändig för att genomföra tillfredställande utredningar på egen hand. Emellertid kan rätten finna att de av socialtjänsten föreslagna åtgärder inte är tillräckligt ingripande. I fall där ungdomsvård föreslås görs denna lämplighetsbedömning sett till brottslighetens straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet. För ungdomstjänst gäller att brottets art inte ska utgöra skäl mot att välja påföljden. Socialtjänsten ska rimligen inte föreslå mer ingripande åtgärder än vad som är att anse som nödvändigt för att tillgodose den unges behov. Samtidigt ska rättens bedömning i valet av påföljd genomsyras av ett proportionalitetstänkande där påföljd som inte är tillräckligt ingripande inte heller ska väljas. Bedömningen av huruvida de av socialtjänsten föreslagna åtgärderna i det enskilda fallet är tillräckligt ingripande måste rätten göra individuellt i de enskilda fallen. Det kan vara svårt att säkerställa såväl att socialtjänsten föreslår lika åtgärder i lika fall som att domstolarna i bedömningen av om åtgärderna är tillräckligt ingripande är enhetliga i sina bedömningar. Detta mått av oklarhet är dock svårt att undvika givet den särskilda struktur som råder för påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

---

¹⁹⁶ Prop. 1997/98:96 s. 158.

I ett av de undersökta rättsfallen fann hovrätten att påföljden för den unge lagöverträdare vars brottslighet bedömdes motsvara ett straffmättningsvärde om nio månaders fängelse skulle bestämmas till sluten ungdomsvård i sex månader.¹⁹⁷ Det är tydligt att ett straffmättningsvärde om nio månader inte bör anses skapa en presumtion för att en frihetsberövande påföljd bör väljas. Avgörande för rätten val av påföljd synes ha varit att någon annan mindre ingripande påföljd av lämplighetsskäl inte kunde väljas. Såvitt framgick av socialtjänstens yttrande var den unge lagöverträdaren inte lämplig att utföra ungdomstjänst. Det bedömdes föreligga ett särskilt behov av vård men domstolen hade inte presenterats med någon vårdplan att ta ställning till. Detta är i sig anmärkningsvärt och hindrar rätten från att kunna ta ställning till om den föreslagna vården är tillräckligt ingripande. Såvitt framgår av domskälen anser hovrätten att skyddstillsyn inte är lämpligt då den inte är att anse som tillräckligt ingripande. Det framgår inte om rätten övervägde att förena skyddstillsyn med ett kortare fängelsestraff. Det vore troligen att bedöma som tillräckligt ingripande samtidigt som det är att anse som en mindre ingripande påföljd än en längre tids frihetsberövande. Intressant nog väljer rätten att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård trots att det inte torde finnas synnerliga skäl för att välja en frihetsberövande påföljd. Det kan diskuteras om rätten kände sig mer bekväm i att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård eftersom den tilltalade hade befunnits ha ett särskilt behov av vård. Då ett eventuellt behov av vård inte ska läggas till grund för valet av sluten ungdomsvård är så förhoppningsvis inte fallet.

I ett annat av de kommenterade avgörandena bedömdes den samlade brottslighetens straffmättningsvärde såväl som dess art skapa en presumtion för att påföljden borde bestämmas till fängelse.¹⁹⁸ Hovrätten fann att det förelåg synnerliga skäl för att bestämma påföljden till fängelse och att påföljden skulle ha kommit att bestämmas till åtta månaders sluten ungdomsvård om en frihetsberövande påföljd hade valts. I det fallet bestämdes påföljden emellertid till skyddstillsyn i förening med fängelse 3 månader med hänvisning till att den lämpligaste påföljden med hänsyn till den unge den unge lagöverträdarens personliga förhållanden var skyddstillsyn. För att påföljden skulle vara att anse som tillräckligt ingripande bestämdes den till skyddstillsyn i förening med fängelse 3 månader. Den tilltalade befanns ha ett narkotikamissbruk och detta var ett skäl till att hovrätten fann att det förelåg ett behov av sådana stödjande åtgärder som kunde tillgodoses inom ramen för skyddstillsyn. Det är intressant att ett behov av vård eller annan åtgärd i det aktuella fallet bedömdes utgöra ett skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård. Förekomsten av ett vårdbehov ska inte läggas till grund för att välja sluten ungdomsvård och rimligen bör inte heller ett behov av stödjande åtgärder utgöra ett särskilt skäl mot att bestämma påföljden till sluten ungdomsvård. I det aktuella avgörandes synes rätten vid valet av påföljd gjort en individualiserad bedömning med utgångspunkt i vilken påföljd som bäst kan tillgodose den unge lagöverträdarens behov. Även om påföljdens stränghet är proportionell till brottslighetens svårhet måste förutsebarheten bedömas bli lidande när rätten tar den unge lagöverträdarens personliga förhållanden till intäkt vid valet av påföljd. Det torde ligga i sakens natur att en individualiserade bedömning av den tilltalades behov i de enskilda fallen i allmänhet riskerar att inbegripa en viss mån av skönsmässighet. Vidare finns det en uppenbar risk att domstolarna kan skilja sig åt i sina bedömningar såväl avseende vilka omständigheter som bör tillmätas betydelse vid valet av påföljd såväl som vid en bedömning av om sådana omständigheter som bör beaktas föreligger i de enskilda fallen. Genom att låta en behandlingstanke påverka valet av påföljd finns det därför en risk att lika fall kan komma att behandlas olika.

---

¹⁹⁷ Svea Hovrätt Mål nr B 11016-12.

¹⁹⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr B 1509-11.

De här omnämnda avgörandena utgör ett exempel på hur komplicerat det kan vara att skapa en god översikt över hur domstolarna resonerar i påföljdsfrågan avseende unga lagöverträdare. Förutsebarheten blir uppenbarligen lidande om den unge lagöverträdarens personliga förhållanden och eventuella behov av stöttande åtgärder i vissa fall kan tillåtas bidra till att påföljden bestäms till sluten ungdomsvård samtidigt som liknande omständigheter av en annan domstol kan anses utgöra skäl mot att välja en frihetsberövande påföljd.

Det står klart att lagstiftarens avsikt är att unga lagöverträdare som bedöms ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd under vissa förutsättningar ska särbehandlas och i första hand bli föremål för vård. Genom att valet av påföljd i stor utsträckning kan komma att bli avhängig socialtjänstens utredning och förslag till vårdplan öppnar detta för en något oförutsägbar tillämpning av påföljdsreglerna. Det är dock tydligt att lagstiftaren genom 2007 års påföljdsreform ämnade ge principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens större genomslag i domstolarnas behandling av unga lagöverträdare. Genom att domstolarna i vissa fall synes ta hänsyn till den unges behov även när något särskilt behov av vård inte är för handen kan detta leda till att andra omständigheter än de av lagstiftaren angivna tas till intäkt vid valet av påföljd för unga lagöverträdare. Sådana bedömningar där en behandlingstanke tillåts stort utrymme är inte till fullo förenlig med de principer om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens som lagstiftaren uppenbarligen önskar ska tillgodoses.

Det är tydligt att unga lagöverträdare som har ett särskilt behov av vård i första hand bör bli föremål för vård inom socialtjänsten genom att påföljden bestäms till ungdomsvård om det är att bedöma som tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets svårhet. Vad som torde vara mindre klart är om ett mer ringa behov av vård eller annan åtgärd ska tillåtas påverka domstolens val av påföljd och således medföra att andra omständigheter än de i lag stadgade läggs till grund för valet av påföljd. Det finns stöd i praxis för att anse att domstolarna kan göra en individualiserad bedömning i påföljdsfrågan och att låta den tilltalades personliga förhållanden inverka på valet mellan fängelse och sluten ungdomsvård. En sådan ordning riskerar att medföra en subjektiv rättstillämpning där det blir svårt för den tilltalade att förutse valet av påföljd. Tillåts individuella bedömningar av huruvida fängelse eller sluten ungdomsvård är den lämpligaste påföljden med hänsyn till den unge tilltalades behov och personliga förhållanden inverka på valet av påföljd riskerar det att medföra en osäker rättstillämpning där lika fall inte alltid behandlas lika. Individualiserade bedömningar av den tilltalades behov av åtgärder som leder till att påföljden bestäms till en icke frihetsberövande påföljd leder även indirekt till att andra omständigheter än brottets straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet tillåts inverka på valet av sluten ungdomsvård. En sådan ordning torde inte vara förenlig med lagstiftarens intentioner om att öka genomslaget av de straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens i påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

Vid valet av påföljden sluten ungdomsvård synes domstolarnas beslut i stort vara relativt enhetliga och grundas på framförallt brottets svårhet och den tilltalades ålder. Det är tydligt att socialtjänstens insatser kan vara avgörande för om en icke frihetsberövande påföljd kan väljas istället för sluten ungdomsvård. Det vore olyckligt om resursfördelning samt utbildning och kompetens medför att socialtjänstens bedömningar och förslag på åtgärder skiljer sig åt i fall som i rättslig mening borde behandlas lika. Störst diskrepans mellan domstolarnas bedömningar verkar stå att finna avseende valet av fängelse istället för sluten ungdomsvård för unga lagöverträdare. I den frågan verkar utrymmet för individualiserade bedömningar vara

något större och det är svårt att identifiera vilka faktorer utöver brottets svårhet och den tilltalades ålder som kan komma att inverka på valet av fängelse istället för sluten ungdomsvård i de enskilda fallen. Det är dock tydligt att domstolarna kan använda skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelsestraff som alternativ till en längre frihetsberövande påföljd. Den unge lagöverträdarens eventuella behov av kontroll och struktur kan tillgodoses inom ramen för skyddstillsyn och en sådan kombinationspåföljd kan vara att anse som tillräckligt ingripande samtidigt som den tilltalade kan uppleva påföljden som mindre ingripande än en längre frihetsberövande påföljd. Bruket av skyddstillsyn i förening med fängelse i fall där påföljden annars hade bestämts till sluten ungdomsvård är emellertid inte oproblematiskt. Det medför att det blir svårare att förutse vilken påföljd som kan komma att väljas samtidigt som tilltalade som inte bedöms ha sådana behov som kan tillgodoses inom ramen för skyddstillsyn kan komma att istället dömas till sluten ungdomsvård. Utöver att förutsebarheten och likabehandlingen generellt sett blir lidande påverkas de också genom den individualiserade bedömning som rätten då gör avseende den tilltalades personliga förhållanden och behov.

Det är tydligt att påföljdssystemet för unga lagöverträdare i högre utsträckning än vad som gäller för vuxna präglas av en behandlingstanke där påföljdernas lämplighet sett till den unges personliga förhållanden och behov i viss mån kan komma att beaktas. Givet att påföljdssystemet för unga lagöverträdare i större mån än annars ska vara individualpreventivt inriktat och att frihetsberövande påföljder i största möjliga mån ska undvikas så kan det medföra att en kompromiss måste göras mellan dessa intressen å ena sidan och de straffrättsliga principerna om förutsebarhet och ekvivalens å andra sidan. Det är emellertid eftersträvansvärt att än mer öka förutsebarheten och likabehandlingen av unga lagöverträdare vilket fordrar att påföljder i de enskilda fallen inte huvudsakligen bestäms med utgångspunkt i vilken påföljd som bäst bedöms tillgodose den tilltalades behov i de enskilda fallen. Istället bör reglerna om påföljdsbestämning tillämpas med utgångspunkt i att rättstillämpningen ska vara förutsebar och likvärdig. Särskilt avseende valet av frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare bör hänsyn till denna utgångspunkt kunna tas i större utsträckning. Påföljdssystemet för unga lagöverträdare är emellertid komplext och det är nödvändigt att i viss utsträckning kompromissa mellan de olika hänsynstaganden som bör tas och ett visst mått av subjektivitet torde vara ofrånkomligt bland annat i de individualiserade bedömningar som görs inom ramen för socialtjänstens yttranden.

För påföljdssystemet för unga lagöverträdare kan reformförslagen framförda i betänkandet SOU 2012:34 Nya påföljder komma att medföra en rad förändringar. Genom att införa en ny påföljd i form av villkorligt fängelse och samtidigt avskaffa påföljderna skyddstillsyn och villkorlig dom kan påföljdssystemet komma att upplevas som mindre svåröverskådligt. Såsom även konstateras i kapitel 7 föreslås att villkorligt fängelse som huvudregel ska väljas om längden på det fängelsestraff som annars skulle ha valts inte uppgår till mer än ett år men samtidigt kan väljas om straffmättningsvärdet inte uppgår till mer än två års fängelse.¹⁹⁹ En sådan ordning torde kunna medföra att kortare frihetsberövande för unga lagöverträdare i större utsträckning kan komma att undvikas. Genom ett avskaffande av samtyckeskravet för ungdomstjänst kan också möjligheten att undvika frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare i vissa situationer kunna komma att öka. Ett införande av de föreslagna ändringarna av påföljdssystemet för unga lagöverträdare medför förhoppningsvis att systemet blir mer lättöverskådligt och att framförallt principerna om förutsebarhet och ekvivalens i större hänsyn kan tillgodoses.

---

¹⁹⁹ Se SOU 2012:34, Band 2 s. 190 ff.

9. Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Borgeke, M., Att bestämma påföljd för brott, 2 uppl., 2012, Stockholm.

Jareborg, N., och Zila, J., Straffrättens påföljdslära, 3 uppl., 2010, Stockholm.

Nordlöf, K., Unga lagöverträdare i social-, straff och processrätt, 2 uppl., 2012, Lund.

Artiklar

Borgeke, M., Heuman, S., Levén, S., och Lindström, L., Två HD-domar angående beaktande av den tilltalades ungdom, SvJT 2006 s. 243 ff.

Borgeke, M. och Månsson, C., Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare, SvJT 2007 s. 181 ff.

Bäcklund, A., Val av påföljd för unga lagöverträdare – mened, JT nr 3 2002/03 s. 640 ff.

Holmqvist, L., Påföljdsbestämning för unga lagöverträdare, JT nr 4 2000/01 s. 910 ff.

Månsson, C., och Borgeke, M., Påföljder för unga lagöverträdare – ett par nya rättsfall från HD angående tillämpningen av ungdomstjänst, JT nr 3 2007/08 s. 648 ff.

Träskman, P. O., Påföljd, Proportionalitet och prioritering av samhällsstraff, SvJT 2003 s. 173 ff.

Törnberg, U., (2013). Hedersmordet väcker frågor om straff för unga. Sydsvenska Dagbladet, 8 maj. s. A10.

Offentligt tryck

Prop. 2009/10:147 - Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2005/06:165 – Ingreppanden mot unga lagöverträdare

Prop. 1997/98:96 – Vissa reformer av påföljdssystemet

Prop. 1987/88:120 – Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

SOU 2012:34 – Nya påföljder

SOU 2005:54 – Framtidens kriminalvård

SOU 2004:122 – Ungdomsbrottsutredningen: Ingreppanden mot unga lagöverträdare

Myndighetspublikationer

Brå rapport 2012:13 Brottsutvecklingen i Sverige år 2008 – 2011

Brå rapport 2012:11 Kriminalstatistik 2011

Brå rapport 2011:10 Ungdomsvård och ungdomstjänst – En utvärdering av 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare

Brå rapport 2002:19 *Vad händer med unga lagöverträdare?*

Åklagares, domares och socialtjänstens syn på påföljdssystemet för unga (www.bra.se, 2002)

10. Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

Högsta domstolen Mål nr B 1644-12 – Beslut 2012-10-30

NJA 2012 s. 16

NJA 2011 s. 466

NJA 2009 s. 121

NJA 2008 s. 359

NJA 2007 s. 624

NJA 2005 s. 878

NJA 2001 s. 913

NJA 2001 s. 225

NJA 2001 s. 421

NJA 2001 s. 569

NJA 2000 s. 314

NJA 2000 s. 432

Hovrätterna

Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr B 334-13 – Dom 2013-05-07

Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B 4599-12 – Dom 2013-05-03

Svea hovrätt Mål nr B 11016-12 - Dom 2013-01-25

Svea hovrätt Mål nr B 5287-12 - Dom 2012-11-27

Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr B 1814-12 – Dom 2012-07-23

Svea hovrätt Mål nr B 4140-12 – Dom 2012-06-29

Hovrätten för Västra Sverige, Mål nr B 1129-12, Dom 2012-03-09

Göta hovrätt Mål nr B 1545-11 - Dom 2012-01-23

Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr B 1509-11 - Dom 2011-07-11

Tingsrätterna

Lunds tingsrätt Mål nr B 2126-12 – Dom 2013-01-29

Solna Tingsrätt, Mål nr B 2294-12, Dom 2012-12-17

Södertörns tingsrätt Mål nr B 12951-12 – Dom 2012-11-19

Södertälje tingsrätt Mål nr B 2616-10 – Dom 2012-06-01

Malmö tingsrätt Mål nr B 2573-12 – Dom 2012-05-29

Attunda tingsrätt Mål nr B 1311-12 – Dom 2012-04-25

Göteborgs tingsrätt Mål nr B 14869-11 – Dom 2011-12-19

Malmö tingsrätt Mål nr B 10855-10 – Dom 2011-05-05

Jönköpings tingsrätt Mål nr B 3985-10 – Dom 2011-05-02